

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA PEDAGOGIKY

Rozvoj hlasových a řečových dovedností u žáků
na 1. stupni v ZŠ Stráž

*Hedvika Královcová
Učitelství pro 1. stupeň ZŠ
léta studia (2009 - 2014)*

Vedoucí práce: *Mgr. Pavla Sovová, Ph.D.*
Plzeň, 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci na téma Rozvoj hlasových a řečových dovedností jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou všechny citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce.

V Plzni dne 29. 6. 2014.

.....

(podpis autora)

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucí diplomové práce *Mgr. Pavle Sovové, Ph.D.* za účinnou metodickou, pedagogickou a odbornou pomoc a další cenné rady při zpracování mé diplomové práce.

V Plzni dne

.....

(podpis autora)

Obsah

1 TEORETICKÁ ČÁST.....	4
1.1 DEFINOVÁNÍ POJMŮ HLAS, ŘEČ, HLASOVÝ PROJEV.....	4
1.2 STAVBA HLASOVÉHO ÚSTROJÍ.....	6
1.3 HLASOVÉ A ŘEČOVÉ DOVEDNOSTI	8
1.3.1 Pojem dovednost v obecném smyslu.....	8
1.3.2 Hlasové dovednosti.....	8
1.3.3 Řečové dovednosti a jejich členění.....	11
1.3.4 Charakteristika řečových dovedností.....	13
1.4 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA OBDOBÍ MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	15
1.4.1 Vývoj hlasu.....	16
1.4.2 Vývoj řeči	16
1.5 HLASOVÉ A ŘEČOVÉ DOVEDNOSTI V RVP.....	20
1.5.1 Vzdělávací obor Český jazyk a literatura.....	20
1.5.2 Vzdělávací obor Hudební výchova.....	21
1.5.3 Průřezové téma osobnostní a sociální výchova.....	22
1.5.4 Klíčové kompetence.....	23
1.6 ČTENÍ.....	25
1.6.1 Vztah čtení a čtenářství.....	26
1.6.2 Čtenářská gramotnost.....	27
1.6.3 Technika čtení.....	30
2 PRAKTICKÁ ČÁST.....	33
2.1 CÍL	34
2.2 METODY ZKOUMÁNÍ.....	34
2.3 Charakteristika školy, kde výzkum probíhal.....	35
2.3.1 Popis zkoumaného vzorku.....	36
2.4 REALIZACE VÝZKUMU.....	36
2.4.1 Nahrávání hlasitého čtení.....	36
2.4.2 Jak jsme rozvíjeli náš hlas.....	44
2.4.3 Dotazník.....	47
2.4.4 Výsledky výzkumu.....	61

2.5DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	63
3ZÁVĚR.....	65
4RESUME.....	66
5LITERATURA:.....	67
6SEZNAM TABULEK A GRAFŮ.....	71
SEZNAM PŘÍLOH.....	73
7PŘÍLOHY.....	75
I. Charakteristika ŠVP ZŠ Stráž	
II. Rozvoj hlasu a řeči hodinách Čj	
III. Uplatňování principů hlasové výchovy v hodinách Hv	
IV. Hlasová výchova	
V. Postřehy z hlasové konference PEVOC	

ÚVOD

Tématem této diplomové práce je rozvoj hlasových a řečových dovedností u dětí na 1. stupni ZŠ. Domnívám se, že naučit děti srozumitelnému a kultivovanému vyjadřování je tím hlavním vkladem, který můžeme dětem dát do života. Naučit je komunikovat s druhými lidmi je stejně důležité jako vybavit je odbornými znalostmi a dovednostmi, protože potřeba dorozumět se s lidmi každého z nás provází po celý život.

Teoretická část se zabývá pojmy, které souvisí s hlasovým projevem: hlas, řeč, zpěv, hlasové dovednosti, řečové dovednosti, komunikace. Hledá souvislosti a rozdíly mezi jednotlivými pojmy, pokouší se odpovědět na otázky, jak se navzájem ovlivňují a podmiňují.

Vymezuje pojem hlasových a řečových dovedností v Rámcovém vzdělávacím programu základního vzdělávání a všímá si oblastí, které nejvíce s tímto tématem souvisí. Charakterizuje čtení jako jednu z řečových dovedností, která se intenzivně rozvíjí na 1. stupni ZŠ.

Praktická část se zabývá řečovými dovednostmi žáků druhého a třetího ročníku v ZŠ Stráž, kde vyučuji. Úroveň řečových dovedností úzce souvisí s úrovní čtení a hlasité čtení je tedy možno chápat jako specifickou řečovou dovednost člověka.

V této části práce zjišťuji pomocí dotazníkového šetření čtenářské postoje a preference a pomocí audionahrávek hodnotím čtenářské výkony žáků.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 DEFINOVÁNÍ POJMŮ HLAS, ŘEČ, HLASOVÝ PROJEV

„ Hlas je základním znakem osobnosti každého člověka. Jako příjemný hlas lidé vnímají hlas vemlouvavý v nižší poloze.“ (Vydrová, 2013)¹

Hlas vzniká v hrtanu rozkmitáváním hlasivek. „Výdechový proud je střídavým rozvíráním a zavíráním hlasové štěrbinou zhušťován a zředován, čímž se rozkmitává.“ (Slavíková, 2007, s.76)

Významy slova hlas podle Internetové jazykové příručky:

1. zvuk vydávaný lidskými mluvidly
2. zvuk vydávaný některými zvířaty nebo věcmi
3. jedna ze složek hudební skladby
4. projev mínění, názoru
5. podvědomý příkaz, podvědomé nucení
6. zpráva nebo mínění šířené vyprávěním
7. rozhodnutí jednotlivcovo při hlasování, hlasovací právo²

Významy slova řeč podle I. Vaňkové:

1. schopnost vyjadřovat se a dorozumívat jazykem (Ztratit a opět nabýt řeč.)
2. mluvení, hovor, rozhovor (Mít dar řeči. Skákat někomu do řeči.)
3. zpráva šířená ústním podáním (Dostala se do řeči.)
4. veřejný projev, proslov (Mít uvítací řeč.)
5. jazyk, kód, dorozumívací prostředek (Řeč zvířat, ptáků, přírody.)
6. individuální způsob mluvení (Ptáka poznáš po peří, člověka po řeči.)
7. způsob vyjadřování, styl (básnická řeč, hovorová řeč)

¹ Citováno z přednášky Mudr. Vydrové během hlasové konference PEVOC 2013

² <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=hlas&Hledej=Hledej>

(Vaňková, 2007, s. 133)

Řeč je „*schopnost vědomě používat jazyk jako složitý komunikační systém znaků a symbolů ve všech jeho formách.*“ (Lechta, 2008, s. 13)

Řeč je nástrojem myšlení a formou dorozumívání. Řečí komunikujeme s okolím.

Řeč je zřejmě až výsledkem dlouhodobého vývoje lidského rodu, během něhož se zdokonalovaly nervové a mozkové funkce člověka, hlasový a sluchový orgán a další mechanismy související s hlasovým projevem. (Slavíková, 2007)

Řeč nám slouží ke komunikaci: dorozumíváme se, sdělujeme si informace, předáváme si zkušenosti a tím na sebe vzájemně působíme a ovlivňujeme se. (Čáp, 1980)

„*Řeč je soustava zvukových značek, jimiž se lidé dorozumívají a formou mluvního projevu vyjadřují své myšlenky.*“³

Hlasový projev člověka je realizován řečí nebo zpěvem. Řeč a zpěv mají mnoho společných znaků. Rytmus, melodie, hlasitost, barva, výška.. Přesto jde o „*dva od kořenů rozdílné fenomény. Zpěv je tón, řeč je modifikovaný šum.*“ (Slavíková, 2007, str.74) Pro jejich vnímání používáme dva odlišné smysly: tónový smysl, šumový smysl. Mozková centra řeči a zpěvu jsou také rozdílná, i když jsou umístěna vedle sebe. Rozdílná je rovněž technika tvoření mluvního a zpěvního hlasu.

Zpěv je přirozeným projevem člověka, předpoklady pro zpěvní projev jsou dány každému jedinci. Zpěv znamenal odpradáвна vyjádření emocí. (Slavíková, 2007)

„*Zpěv, jako neodmyslitelná součást projevu každého kulturního národa, je způsob sdělování myšlenek hudební řeči pomocí tónů spojených se slovy.*“⁴

3LUHANOVÁ - JIROUŠKOVÁ, Svatava. Význam pěvecké výchovy pro kultivovaný hlasový projev. In: *Hlas, mluva, řeč: sborník ze semináře, který 3.6.2005 uspořádal v Eliadově knihovně Divadla Na zábradlí Ústav pro výzkum a studium autorského herectví DAMU*. Praha: Akademie múzických umění, 2006. s. 39-42. ISBN 80-7331-074-0.

4 Tamtéž

Zpěv působí pozitivně na rozvoj kvality řeči, zejména v dětském věku, kdy je proces osvojování dovedností nejdynamičtější. Vlivem zpěvu se zlepšuje celková úroveň hlasových dovedností což se projevuje v bohatší modulaci, ve výraznější intonaci, v lepší artikulaci. Rozvíjí se i emocionální stránka mluvy. (Slavíková, 2007)

1.2 STAVBA HLASOVÉHO ÚSTROJÍ

Orgány důležité pro tvoření hlasu a řeči se nazývají fonačně artikulační ústrojí.⁵

- **Nos, nosohltan**

Nosem nebo ústy se nadechujeme. Pro organismus je výhodnější nádech nosem, protože jeho sliznice je pokryta řasinkami a ty zachycují nečistoty. Při zpěvu se však nadechujeme nosem i ústy. Nosohltan je jednou z rezonančních dutin.

- **Dutina ústní, jazyk**

Tyto orgány plní artikulační funkci spolu se zuby, čelistí a rty. Hybnost a poloha jazyka je podstatná pro mluvení i zpěv.

- **Hltan**

- **Patrové mandle**

Patrové mandle mají při zpěvu svou funkci: pomáhají tvořit tón, rozechvívají se s jazykem a tím se podílejí na přirozeném vibratu.

- **Vedlejší dutiny nosní**

Tento orgán je součástí dýchacích cest, nachází se v obličejové části a ovlivňuje významně znělost hlasu.

- **Hrtan**

Hrtan je chrupavkami vyztužená trubice, v níž jsou vodorovně umístěny hlasivky. Hlasivky jsou připevněny vpředu ke štítné chrupavce (tzv. ohryzek u mužů) pevně

⁵ Fonace = tvoření hlasu, artikulace = tvoření slov. VYDROVÁ, Jitka. *Rady ke zpívání, aneb, Co může zpěvákům poradit odborný lékař*. Vyd. 1. Praha: Práh, 2009. 159 s. ISBN 978-80-7252-252-1.

a vzadu volně. Zavírají a otevírají se pomocí malých kloubů. Další chrupavky pod hlasivkami tvoří průdušnici.

- **Hlasivky neboli hlasové vazy**

Hlasivky tvoří hlasový sval krytý hlasovým vazem. Jeho velikost (tloušťka) závisí na trénovanosti podobně jako u jiných svalů a cvičením ho lze posílit. Povrch hlasivek kryje sliznice. Pohyb hlasivek při fonaci umožňují hlasivkové klouby.

- **Plíce**

- **Hrtanové svaly**

Pohyb hlasivek v hrtanu zajišťuje množství hrtanových svalů. Např. vnitřní svěrače zavírají hlasivky, rozevírače rozevírají hlasivky, napínač natahuje hlasivky a tím umožňuje zpěv vysokých tónů. Pro koordinaci těchto svalů je nutné uvolněné hrdlo. Tlak hrtanových svalů může být způsoben chybnou technikou zpěvu a hlasivky se při uzávěru fonační štěrbinu nepohybují plynule – narazí na sebe a může docházet k poškození – např. uzlíky.

- **Dýchací svaly**

Nejdůležitějšími dýchacími svaly jsou mezižeberní svaly a bránice. Mezižeberní svaly umožňují velmi hluboký nádech, který potřebujeme při sportu. Při zpěvu a mluvení tento způsob dýchání způsobuje nežádoucí tlak v hrtanu. Proto při mluvení a zpěvu používáme k nádechu bránici. Bránice umožňuje rychle nebo pomalu vydechnout a tím ovládat tvořený tón.

- **Rezonanční dutiny**

Mezi rezonanční dutiny patří část průdušnice pod hlasivkami, prostor nad hlasivkami s příklopkou hrtanovou, ústní dutina, nosní dutina, nosohltan a vedlejší dutiny nosní. Jejich rozeznáním dochází k zesílení zvuku. Tvar, velikost a slizniční výstelka těchto dutin ovlivňují barvu hlasu. (Vydrová, 2009)

1.3 HLASOVÉ A ŘEČOVÉ DOVEDNOSTI

1.3.1 Pojem dovednost v obecném smyslu

Dovednosti spolu s vědomostmi a návyky získáváme v procesu učení. Tento proces je záměrný a cílevědomý. (Prunner, 2003)

Dovednosti souvisí se schopnostmi. Rozdíl je ten, že dovednost je speciálnější a schopnost je obecnější. Jedna schopnost umožňuje osvojení několika dovedností. Zdokonalení těchto dovedností pak může vést k rozvinutí příslušné schopnosti. (Čáp, 1980)

1.3.2 Hlasové dovednosti

Někteří autoři chápou hlasové dovednosti jako pěvecké a hudební. Pěvecké dovednosti jsou těžištěm hudební výchovy. Spočívají v osvojování základů pěvecké techniky a realizují se prostřednictvím zpěvu a dalších hudebních činností související se zpěvem (např. zpěv s nástrojovým doprovodem, zpěv s pohybovým projevem, prozpěvování při poslechu hudby, pěvecká improvizace). Hudební dovednosti jsou cvikem a učením získané způsobilosti k úspěšnému vykonávání určité hudební činnosti. (Slavíková, 2007)

Hlas však potřebujeme i k mluvě. Proto je kultivace hlasu důležitá i pro kvalitu řečového projevu. Správné dýchání, fyziologickou hlasotvorbu a výrazové možnosti hlasu využíváme i v mluveném vyjadřování.

1. Dýchání

Dýchací proces, především výdechový proud je základem mluvené řeči i správného zpěvu. Ekonomické dýchání je podmínkou znějícího hlasu, zřetelné výslovnosti i plynulého a výrazného čtení.

Správný nádech musí být prováděn nosem. Dýchání nosem je potřebné nejen pro kvalitní mluvení, ale i ze zdravotních důvodů: dýchání ústy může vést ke zvětšení nosní mandle a častějším infekcím dýchacích cest. Neustále pootevřená ústa mohou vést k oslabení svalů mluvidel , obličej, snižovat napětí jazyka, které pak

ovlivní kvalitu artikulačních pohybů. Výsledkem těchto faktorů může být nedotažená artikulace. (Kutálková, 2010)

Druhy dýchání

- ◆ Tiché, klidové: výdech je pasivní v důsledku elasticity plic a hrudní stěny, jeho frekvence závisí na věku, hmotnosti, pohlaví, prostředí, situaci.
- ◆ Vokální: používáme při řeči a zpěvu (Nawka, Wirth, 2008)

Typy dýchání

- ◆ Břišní – je ovládáno bránicí. Bránice je především nádechový sval. Při nádechu se snižuje a její pohyb se přenesení do vnitřní stěny břicha, ta se klene dopředu. Tento druh dýchání by měl tvořit 2/3 objemu dýchání.
- ◆ Hrudní, žeberní – je ovládáno svaly v oblasti hrudníku, rozšiřuje hrudník, bránice je pasivně zvedána žebry. Tento druh dýchání by měl představovat 1/3 objemu dýchání
- ◆ Kostoabdominální, smíšené - v první řadě dochází ke kontrakci bránice, na druhém místě se zapojují žeberní svaly. Rozhodující je poměr hrudního a břišního pohybu.
- ◆ Klíčkové, svrchní - velmi výrazné žeberní, je považováno za patologické, může být spojováno s hlasovými poruchami. (Nawka, Wirth, 2008)

Rozdílnost dýchání při mluvení a při zpěvu

Mluvit nebo zpívat znamená změnit rytmus dýchání. Dýchání má při řeči nebo zpěvu dva úkoly: poskytnout požadovaný objem vzduchu při nádechu a využít objemu výdechové rezervy podle hloubky výdechu.

Segmenty řeči jsou rozděleny na fráze dlouhé 1- 2 sekundy. Proto můžeme dýchat nevědomě. Při zpěvu se doba výdechové fráze výrazně prodlužuje (u profesionálů až na 15 – 20 sekund), proto nemůžeme uspět bez vědomého zapojení dýchacích svalů. (Nawka, Wirth, 2008)

2. Tvoření hlasu

J. Vydrová přirovnává princip tvoření lidského hlasu ke tvoření zvuku hudebního nástroje – houslí. „Tak jako houslista rozeznívá struny svého nástroje smyčcem, tak zpěvák rozezní svoje hlasivky správně ovládaným proudem vydechovaného vzduchu, který opírá o dobře trénovaný brániční sval.“ (Vydrová, 2009, s.34) Rezonanční tělo houslí připodobňuje k rezonančním prostorám člověka v oblasti hlavy a krku.

Způsoby tvoření hlasu vyjadřují tzv. hlasové rejstříky

Hlasivky se při zpěvu zapojují třemi způsoby:

1. pracují samy – tvoří tóny *hrudního rejstříku (prs ní hlas)* - nižší hlasová poloha do e1
2. jsou napínány hrtanovými svaly, pracují pouze jejich okraje – tvoří tóny *hlavového rejstříku (hlavový hlas)* – vysoká hlasová poloha
3. most mezi hrudním a hlavovým je *střední rejstřík*

Zdravý, vyrovnaný hlas = smíšený hlas, který se pohybuje do výšky i do hloubky bez hlasových zlomů, všechny tři rejstříky se uplatňují vyváženě.

3. Artikulace

Předpokladem správného zpěvu i řeči je zřetelná výslovnost. Nedbalá nebo chybná výslovnost znemožňuje umístění hlasu v rezonanci.

Správnou výslovnost samohlásek i souhlásek nacvičujeme pomocí artikulačních cvičení.

Výběrem vhodných hlásek se dají cvičit hlasivky i dechové svaly a současně podporovat rezonance (p, t, k, v, f, r, m, n, ň). Pro dobrou práci mluvidel je potřebné uvolnění mimických svalů, rtů, čelisti a jazyka.

Rozdílnost artikulace při mluvení a zpěvu

Při zpěvu tón vychází volně. Je nesen vokály a při jejich střídání je potřebné, aby se

tvár hlasivkové štěrbiny příliš neměnil. Přílišná artikulace tedy není žádoucí. Při řeči je naopak přesná artikulace podmínkou zřetelné výslovnosti a srozumitelnosti řečového projevu. Tvar hlasové štěrbiny je v tomto případě pro každý vokál jiný. (Slavíková, 2007, s.76)

4. Dynamika, tempo, rytmus

Rytmus je výrazovou složkou spojující řeč a zpěv na bázi motoriky. (Slavíková, 2007, s. 79)

Rytmus je životní princip, dává životu řád a jasná pravidla. (Kutálková, 2010)

Narušený cit pro rytmus způsobuje problémy s výslovností delších slov, vět, mluvních celků.

1.3.3 Řečové dovednosti a jejich členění

Přiměřeně rozvinuté řečové dovednosti jsou nutné ke zvládnutí učiva a dalších požadavků školy.

Řečové dovednosti si lze představit jako mnohvrstevnatý systém, který je tvořen vzájemně propojenými dovednostmi pro různé komunikační situace. (Mertin, 2012) Zahrnují celý komplex dovedností, které se projevují v komunikaci.

Členění řečových a komunikačních dovedností podle V. Mertina:

Tabulka č. 1, zdroj⁶

Komunikace		Úroveň komunikace	
Obsahová část řeči		Zvuková část řeči	
slovník	gramatika a syntax	artikulace, sluchové vnímání, anatomické předpoklady, motorika mluvidel, prozodie	Úroveň řeči (sekundární funkce)
		polykání, sání, slinění, svalové napětí	Úroveň primárních funkcí

Úroveň řeči je ovlivněna úrovní primárních funkcí. Pokud jsou primární funkce narušené, projeví se v kvalitě řeči. Kvalita řeči se následně projeví v kvalitě komunikace.

Členění řečových dovedností, které je používáno v logopedické praxi:

1. Slovní zásoba
2. Gramatika a věty
3. Artikulace
4. Plynulost, tempo, prozodie, hlas

⁶MERTIN, Václav a kol. *Metody a postupy poznávání žáka: pedagogická diagnostika*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-679-0

(Mertin, 2007)

Členění řečových dovedností podle O. Zelinkové (2007)

Řeč mluvená:

- ◆ receptivní – porozumění řeči
- ◆ expresivní – artikulace, slovní zásoba, gramatické kategorie, mluvní pohotovost, vybavování slov - verbální fluence, tempo řeči, plynulost, modulace

Řeč psaná:

- ◆ čtení hlasité a tiché
- ◆ psaní – opis, přepis, diktát, samostatný písemný projev

1.3.4 Charakteristika řečových dovedností

Slovní zásoba

„*To jsou stavební kameny pro řeč.*“ (Mertin, 2007)

Lze ji rozlišit podle užívání jazyka na pasivní a aktivní.

Z hlediska struktury můžeme rozlišit její stabilní část – jádro a proměnlivou část – obal.

Slovní zásobu každého jedince označujeme jako mentální slovník.

Tabulka č. 2, zdroj ⁷

mentální slovník			
pasivní	aktivní		
	významy slov	výbavnost slov	uspořádání slov

⁷ MERTIN, Václav a kol. *Metody a postupy poznávání žáka: pedagogická diagnostika*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. 343 s. ISBN 978-80-7357-

Pasivní slovník je třikrát až šestkrát vyšší než aktivní a roste se vzděláním.

Ve školním věku děti své řečové dovednosti aktivně zdokonalují. Učitel by měl zajistit podnětné učební prostředí, aby děti byly motivovány zkoumat a chápat všechno nové a tím nuceny užívat často slova a rozumět jejich významu.

(Fontana, 2003)

Kvalita a rozsah slovní zásoby žáků se projevuje ve všech předmětech, nejvíce v odborně vzdělávacích. Malá slovní zásoba bývá příčinou neporozumění textu, nechápání výkladu. Znemožňuje vyjádřit své myšlenky a ukázat znalosti.

Přehled průměrného rozvoje aktivní slovní zásoby podle D. Fontany:

13 měsíců – první rozpoznatelné slovo

17 měsíců – 10 slov

18 měsíců – čtyřicet až padesát slov

2 roky – tři sta slov

6 roků – 14 000 slov

Vytváření slovní zásoby podle S. Kovalikové:

Během prvních čtyř nebo pěti let života získávají děti slovní zásobu přes 10 000 tisíc slov. Ve čtyřech letech se dětský slovník zvyšuje o dvacet nových slov denně. Do sedmi let se nárůst může zvýšit až na třicet slov denně. Na konci adolescence je pak průměrná slovní zásoba kolem 50 000 slov. (Kovaliková, 1995)

Gramatika a věty

Postupné osvojení základních gramatických pravidel probíhá mezi 15. měsícem a 4. rokem. (Mertin, 2007) Nejvíce je ovlivněno prostředím a rozumovými předpoklady. Tento proces je nevědomý a pomáhá k utváření jazykového citu. K vědomému používání gramatických pravidel dochází v průběhu školní docházky, kdy pokračuje osvojování méně frekventovaných vyjádření.

Jak je zřejmé z tabulky č.1, první dvě řečové dovednosti se týkaly obsahové stránky

řeči. Následující řečové dovednosti vycházejí ze zvukové stránky řeči.

Artikulace

Oprávněným požadavkem učitelů při zápisu dětí do 1. ročníku je bezchybná výslovnost všech hlásek. Všechny nedostatky se projeví při nácvičce čtení a psaní. Pokud dítě nedokáže některou hlásku vyslovit, nedokáže ji zpravidla ani napsat. Správnou výslovnost podmiňují tyto aspekty:

1. mluvní vzory
2. dostatečně rozvinuté sluchové vnímání
3. motorika mluvních orgánů

Plynulost, tempo, prozodie

Plynulost řeči je úzce spjata s tempem. Obě řečové dovednosti vyjadřují vztah mezi rychlostí a srozumitelností.

Pojem prozodie znamená „ *užívání takových zvukových prvků, které se týkají jednotek vyšších než hláska a obsahují takové znaky jako přízvuk, intonace, melodie, dynamika, rytmus.* „ (Mertin, 2007, s. 154) Základním nositelem prozodie je slabika, dalšími pak slovo a věta.

O. Zelinková mluví o těchto zvukových prvcích jako o modulačních faktorech. V běžné řeči představují citovou složku, která může zdůraznit nebo naopak zcela změnit obsah sdělení. (Zelinková, 2007)

1.4 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA OBDOBÍ MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

Mladším školním věkem nazýváme věkové období od šesti do jedenácti let života. Toto období začíná vstupem dítěte do školy. Počátek školní docházky je událost,

kteřá představuje v životě dítěte zásadní změnu a ovlivní jeho další vývoj. Hlavní činností se stává učení. Až do desátého roku roste mozek a opouzdřují se nervová vlákna. Zdokonaluje se senzomotorická koordinace a motorická výkonnost (vytrvalost, pohyblivost, obratnost). Vedle rozvoje hrubé motoriky nastává zlepšování výkonů v jemné motorice. Dítě má silnou potřebu pohybové aktivity, která by měla být respektována. Zdokonalují se řečové schopnosti a dovednosti, slovní zásoba se zdvojnásobuje. Řeč se rozvíjí souběžně s rozvojem myšlení. (Novotná, 2004)

Myšlení se dostává na úroveň konkrétních logických operací:

1. Dítě dokáže rozlišovat a třídít osoby, předměty , jevy podle různých kritérií. (operace diference, klasifikace)
2. Dítě chápe vztahy nadřazenosti, podřazenosti, souřadnosti. (operace inkluze)
3. Dítě chápe, že logické operace jsou vratné (reverzibilní myšlení)
4. Dítě dokáže posuzovat jev z více hledisek (decentrace)

Spolu s odkrýváním logických vztahů se rozvíjí i paměť a dochází k celkové kultivaci osobnosti. (Helus, 2004, s. 208)

City jsou stálejší a trvalejší, formují se vyšší city. Převažuje optimistické ladění. Významnou činností je stále hra.

1.4.1 Vývoj hlasu

Novorozenec pláče mezi a1 – h. V předškolním období má dětský hlas rozsah mezi c1 – g1. Ve školním období je přibližný rozsah h1 – c2, postupně se rozšiřuje přes jednu oktávu až do období mutace. Mutace je porucha koordinace mezi hlasivkou a mozem. U dívek probíhá mezi 12 – 15 lety, u chlapců mezi 14 -17 lety. V této době dochází ke zrychlení růstu celého těla, i hlasivek. Dětská hlasivka měří 10 mm, dospělá od 13 mm (soprán) do 25 mm (bas). Hlasivky jsou proto trvale překrvené, často asymetrické a rychleji unavitelné. S hormonálním dozráváním proto dozrává i hlas. (Vydrová, 2009)

1.4.2 Vývoj řeči

Podle V. Lechty (2008) má vývoj této schopnosti v rámci ontogeneze člověka prudký průběh. Za klíčové považuje období do 6 let života, vývojově nejrychlejší tempo probíhá do 4 let.

Za nejdůležitější oblasti, které jsou v těsném vztahu s vývojem řeči, považuje myšlení, motoriku, sensorickou a sociální oblast.

Myšlení a vývoj řeči:

Myšlenkový vývoj je nejnápadněji zřetelný právě v řečových projevech dítěte. (Lechta, 2007)

Myšlení batolete je senzomotorické, už na konci 1. roku je dítě schopné jednoduchých myšlenkových operací.

Mezi 2. a 3. rokem si dítě dokáže představit něco prostřednictvím něčeho jiného, co označuje tuto představu – do této funkce patří kromě řeči např. obrazná představa nebo symbolické gesto.

Po 3. roce se myšlení stává konkrétním, názorným a je těsně propojené s činností, kterou dítě vykonává.

Ve 4. - 5. roce konkrétní myšlení zčásti doplňuje abstraktní, dítě začíná usuzovat a postupně přecházet k analytickým soudům.

Rozvoj řečových, percepčních schopností a poznávacích zájmů je aktuální zejména do 8. roku života. Inteligence se rozvine až na 80 % celkové úrovně. (Lechta, 2007)

Motorika a vývoj řeči

Samotné mluvení je „*precizně koordinovaný proces jemné motoriky řečového aparátu.*“ (Lechta, 2007, s. 19)

Věkové období do 2. roku: V motorice mluvních orgánů hrají na počátku jejího rozvoje významnou roli činnosti, jež souvisí s přijímáním potravy: sání, dumlání, žvýkání. Tyto činnosti představují jakýsi trénink pro pozdější rozvoj artikulace řeči. Aktivovat mluvní orgány dítě začíná až když dokáže sedět s oporou - kolem 7.

měsíce (vleže padá jazyk dozadu, pohybuje se obtížně). Dalším pojítkem mezi motorikou a řečí je rytmus. Typické rytmické pohyby, které dítě provádí tělem nebo rukama doprovázené žvatláním významně přispívají k rozvoji artikulace. Rozvoj hrubé motoriky - lezení, chůze souvisí nepřímo s rozvojem slovní zásoby. Dítě se dokáže samostatně pohybovat, poznávat nové předměty a tím získávat nové informace. Nově nabyté řečové dovednosti zase zpětně pomáhají kontrolovat pohyby a pohybové vzorce. Motorika mluvidel v tomto období je však ještě nevyzrálá a neumožňuje precizní artikulaci. Mluvidla dítěte jsou připravena na artikulovanou řeč nejdříve ve 2 – 3 letech.

Věkové období od 3 roků: Přesná artikulace hlásek vyžaduje souhru a obratnost mluvního ústrojí. Závisí na mozkovém dozrání, řečových vzorech, výchovných vlivech a na individuální pohybové schopnosti mluvního ústrojí. Z tohoto důvodu se proto za fyziologický jev považují chyby ve zvukové stránce řeči zhruba do 7. roku života.

Zrak a vývoj řeči

Z hlediska vývoje řeči má zrakové vnímání tyto významy:

- zrakové podněty nabádají dítě k řečovým projevům - nejprve zvuky, žvatlání, později komunikace
- odezírání mimických pohybů přispívá k utváření artikulačních dovedností

Ve školním období je význam zrakového vnímání zřejmý při osvojování grafické formy řeči.

Sluch a vývoj řeči

Přibližně okolo prvního půlroku života se rozvíjí schopnost aktivního poslouchání. Začíná období napodobujícího žvatlání a začíná se i rozvíjet schopnost fonemického rozlišování. Tato schopnost se pak rozvíjí dlouhé období. Její úroveň se později odrazí v kvalitě výslovnosti dítěte. Zprvu dítě vnímá především zvukovou stránku řeči – uplatňují se zvukové prvky, postupně získává převahu

významová stránka slov. Krajní hranice pro dosažení tohoto stadia je 7 - 8 let. Sluchové vnímání se pak dále zdokonaluje , což se projevuje v řečovém projevu dítěte a až v pubertě by měla být rozvinutá schopnost rozlišovat „ *i jemné odstíny sluchových vjemů.*“ (Lechta, 2007, s. 27)

Sociální prostředí a vývoj řeči

Vlivy působící na vývoj řeči lze chápat ze dvou hledisek:

- výchovné vlivy projevující se bezprostředně ve vývoji řeči
- cílené verbální vlivy

Zároveň zde funguje i obrácený vliv, jímž dítě svou řečí působí na své okolí. Tato aktivizace dítěte prostřednictvím řeči přispívá k jeho osamostatňování a je významnou hybnou silou osobnostního vývoje každého jedince.

Z hlediska sociálních vztahů si dítě brzy, kolem 1 roku, osvojuje tzv. turn taking – alternující způsob komunikace, tedy typické střídání rolí mluvčího a posluchače. Souvislost mezi řečovými okolím dítěte a rozvojem jeho řeči je obecně známá. Výzkumy ukazují, že řeč plně závisí na sociálních podmínkách (Lechta, 2007). Optimálně stimulující řečové prostředí by mělo nabízet správné mluvní vzory z hlediska kvality – hovořit spisovným jazykem, žádat správnou výslovnost a z hlediska kvantity – nabízet přiměřené množství verbálních podnětů – dostatek, ale ne nadbytek. „ *Základna výslovnosti, přízvuk i jazykový cit rostou v rodině.*“ (Lechta, 2007, s. 30)

Na rozvoj dětské řeči vždy působí pozitivně povzbuzování dospělých. Ideální je takové prostředí, kde se mluví plynně a obratně. V takovém prostředí pak přirozeně roste i slovní zásoba dítěte. Poznáváním a užíváním nových slov se rozvíjí myšlení a tím se opět urychluje rozvoj řeči.

Vývoj řeči v odborných publikacích zahrnuje věkové období do 6, 7 let. V této době dítě nastupuje do školy, učí se číst, psát, počítat – stává se gramotným a rozvoj řeči tak přirozeně pokračuje při výuce čtení. Čtení nahlas je v tomto procesu důležitou

složkou, kterou můžeme chápat jako specifickou řečovou dovednost.

1.5 HLASOVÉ A ŘEČOVÉ DOVEDNOSTI V RVP

Tato kapitola charakterizuje oblasti RVP ZV, které nejvíce souvisí s hlasovými a řečovými dovednostmi žáků.

Řečové dovednosti úzce souvisí s myšlením a prolínají tedy celým vyučovacím procesem.

Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání je součástí kurikulárních dokumentů, které vymezují vzdělávání žáků od 3 do 19 let. Svým obsahem navazuje na Rámcový vzdělávací program předškolního vzdělávání a vymezuje vše, co souvisí s povinným základním vzděláváním žáků.

1.5.1 Vzdělávací obor Český jazyk a literatura

Největší důraz na řečové dovednosti je přirozeně kladen v hodinách českého jazyka. Výuka ČJ by měla především poskytovat prostor pro rozvíjení řečových dovedností žáků, tedy být prostředkem užívání, rozvíjení a kultivace jazyka. (Prunner, 2003)

Úroveň hlasových a řečových dovedností, které mají žáci dosáhnout na konci 1. období, stanovuje vzdělávací obor Český jazyk takto:

Očekávané výstupy – 1. období

- *plynule čte s porozuměním texty přiměřeného rozsahu a náročnosti*
- *pečlivě vyslovuje, opravuje svou nesprávnou nebo nedbalou výslovnost*
- *v krátkých mluvených projevech správně dýchá a volí vhodné tempo řeči*
- *volí vhodné verbální i nonverbální prostředky řeči v běžných školních i mimoškolních situacích*
- *na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev*
- *čte a přednáší z paměti ve vhodném frázování a tempu texty přiměřené věku*

Učivo:

- *mluvený projev – základy techniky mluveného projevu (dýchání, tvoření hlasu, výslovnost), vyjadřování závislé na komunikační situaci, komunikační žánry: pozdrav, oslovení, omluva, prosba, vzkaz, zpráva, oznámení, vypravování, dialog na základě obrazového materiálu, základní komunikační pravidla (oslovení, zahájení a ukončení dialogu, střídání rolí mluvčího a posluchače, zdvořilé vystupování)*

- *čtení – praktické čtení (technika čtení, čtení pozorné, plynulé, znalost orientačních prvků v textu); věcné čtení (čtení jako zdroj informací, čtení vyhledávací, klíčová slova)*

Vzdělávací obsah je rozdělen do tří složek: komunikační a slohová výchova, jazyková výchova a literární výchova. Ve vyučování se všechny tyto složky propojují a doplňují.

V komunikační a slohové výchově si mají žáci postupně uvědomovat a osvojovat způsoby dorozumívání: rozhovor, naslouchání. Zdokonalovat se v zacházení s jazykem: pozdrav, oslovení, prosba, omluva, blahopřání, dopis, vypravování, popis.

V jazykové výchově si osvojují spisovnou podobu jazyka, která je předpokladem jasného a srozumitelného vyjadřování.

V literární výchově se žáci seznamují se základními literárními žánry. Učí se nacházet skryté významy v textech a postupně získávat a rozvíjet základní čtenářské návyky.

Na řečový projev můžeme z hlediska vzdělávání nahlížet ze dvou aspektů. Prvním je řeč jako nástroj, který užíváme k osvojování a předávání informací. Druhým je řeč jako cílový objekt, který má být v procesu vyučování poznáván, rozvíjen a kultivován.⁸

⁸ <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>

1.5.2 Vzdělávací obor Hudební výchova

Úroveň hlasových a řečových dovedností ve vzdělávacím oboru Hudební výchova je stanovena takto:

Očekávané výstupy:

- *zpívá na základě svých dispozic intonačně a rytmicky přesně v jednohlase*
- *rytmizuje a melodizuje jednoduché texty, improvizuje v rámci nejjednodušších hudebních forem*

Učivo

- *pěvecký a mluvený projev – pěvecké dovednosti (dýchání, výslovnost, nasazení a tvorba tónu, dynamicky odlišený zpěv), hlasová hygiena, rozšiřování hlasového rozsahu*

Obsahovou náplní jsou činnosti vokální, instrumentální, hudebně – pohybové a poslechové. Všechny jsou vzájemně propojené a vedou k rozvoji hudebních schopností, jež se následně projevují v individuálních dovednostech – sluchových, rytmických, pěveckých, intonačních, hudebně pohybových, hudebně tvořivých a poslechových.

Práce s hlasem je obsahovou náplní vokálních činností, při nichž dochází ke kultivaci pěveckého i mluvního projevu v souvislosti s uplatňováním správných pěveckých návyků.

1.5.3 Průřezové téma osobnostní a sociální výchova

Tato oblast vychází z komunikační podstaty řeči. Každodenní verbální komunikace je klíčová během sociálního rozvoje.

Oblast komunikace se zde projevuje v těchto bodech :

- *Komunikace – řeč těla, řeč zvuků a slov, řeč předmětů a prostředí vytvářeného člověkem, řeč lidských skutků; cvičení pozorování a empatického a aktivního naslouchání; dovednosti pro sdělování verbální i neverbální (technika řeči, výraz řeči, cvičení v neverbálním sdělování); specifické komunikační dovednosti (monologické formy - vstup do tématu „rétorika“); dialog (vedení dialogu, jeho pravidla a řízení, typy dialogů); komunikace v různých situacích (informování, odmítání, omluva,*

pozdrav, prosba, přesvědčování, řešení konfliktů, vyjednávání, vysvětlování, žádost apod.); efektivní strategie: asertivní komunikace, dovednosti komunikační obrany proti agresi a manipulaci, otevřená a pozitivní komunikace; pravda, lež a předstírání v komunikaci

➤ *Kooperace a kompetice – rozvoj individuálních dovedností pro kooperaci (seberegulace v situaci nesouhlasu, odporu apod., dovednost odstoupit od vlastního nápadu, dovednost navazovat na druhé a rozvíjet vlastní linku jejich myšlenky, pozitivní myšlení apod.); rozvoj sociálních dovedností pro kooperaci (jasná a respektující komunikace, řešení konfliktů, podřízení se, vedení a organizování práce skupiny); rozvoj individuálních a sociálních dovedností pro etické zvládnání situací soutěže, konkurence*

Mnohé z výše uvedených komunikační dovednosti lze dobře rozvíjet prostřednictvím kooperativních metod vyučování.

„Metoda vyučování je určitý způsob činnosti, kterým se žáci zmocňují v průběhu edukační akce určitého učiva tak, že u nich (ideálně) nastává učení a z něj vyplývající osvojení učiva.“ (Valenta, 2008, s.47)

Kooperativní metoda je chápána jako cílová struktura vyučování, která existuje tehdy, pokud žáci chápou, že svého cíle dosáhnou jen společně s ostatními žáky, se kterými je spojuje úkolová situace. (Kasíková, 1997)

Kooperativní způsoby práce mnohem více podporují řečový rozvoj dětí z těchto důvodů:

- každý z členů má větší podíl v hovoru a větší možnost reagovat
- učí se jeden od druhého a jeden druhého – ptá se, vysvětluje, zdůvodňuje, a to jazykem, který je dětem nejbližší
- je zde více záměrných možností používání jazyka jako nástroje učení - čtení, psaní, poslouchání, mluvení
- děti mají více nápadů, více se rozvíjí jejich myšlení (Kasíková, 1997)

1.5.4 Klíčové kompetence

Klíčové kompetence jsou další oblastí RVP ZV, která definuje řečové dovednosti žáků nebo s nimi úzce souvisí:

Klíčové kompetence prolínají celým vyučovacím procesem, proto „*k jejich utváření a rozvíjení musí přispívat a směřovat veškerý vzdělávací obsah i aktivity a činnosti, které ve škole probíhají.*“⁹

Nástrojem komunikace mezi lidmi, tedy i škole, je řeč. Řeči musíme být schopni vyjádřit své zážitky, záměry, myšlenky, především však se řečí potřebujeme dorozumět.

„*Nejen prosadit svoje sdělení, ale také vycítit, jak bylo pochopeno, a pochopit stanovisko partnera.*“ (Štembergová – Kratochvílová, 1994, s. 11). Proto bychom měli děti vést k co nejpřesnějšímu a nejsdílnějšímu vyjadřování obsahovému i výrazovému. (Štemberková – Kratochvílová, 1994)

Jednotlivé komunikační cíle základního vzdělávání formulují kompetence komunikativní takto:

Na konci základního vzdělávání žák:

- *formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně v písemném i ústním projevu*
- *naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhajuje svůj názor a vhodně argumentuje*
- *rozumí různým typům textů a záznamů, obrazových materiálů, běžně užívaných gest, zvuků a jiných informačních a komunikačních prostředků, přemýšlí o nich, reaguje na ně a tvořivě je využívá ke svému rozvoji a k aktivnímu zapojení se do společenského dění*
- *využívá informační a komunikační prostředky a technologie pro kvalitní a účinnou komunikaci s okolním světem*
- *využívá získané komunikativní dovednosti k vytváření vztahů potřebných k plnohodnotnému soužití a kvalitní spolupráci s ostatními lidmi*

9 <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>

Kompetence komunikativní vedou žáky k všestranné, účinné a otevřené komunikaci.

Dosáhnout takové komunikace lze řečí kultivovanou a přirozenou. Naučit užívat takovou řeč znamená rozvíjet celou osobnost, vybavit ji takovými dovednostmi, které ji umožní jednat s druhými lidmi. (Štembergová – Kratochvílová, 1994)

1.6 Čtení

Jak bylo naznačeno v kapitole 1.3.3. čtení můžeme chápat jako jednu z řečových dovedností. Čtení je klíčovou dovedností ve vzdělávání a je obecně chápáno jako součást gramotnosti každého člověka. Ve škole je čtení jednou ze základních složek výuky českého jazyka.

Vývoj řeči v odborných publikacích zahrnuje věkové období do 6, 7 let. V této době dítě nastupuje do školy, učí se číst, psát, počítat – stává se gramotným a rozvoj řeči tak přirozeně pokračuje při výuce čtení. Čtení nahlas je v tomto procesu důležitou složkou, kterou můžeme chápat jako specifickou řečovou dovednost.

Typy čtení rozvíjející čtení hlasité:

- a) čtení formálně správné a plynulé = adekvátní dekodování písma. Základní cestou, jak k němu dospět, je čtení opakované
- b) čtení výrazné a dramatizované – můžeme chápat jako vyšší stupně hlasitého čtení. Výrazné čtení tvoří základ pro recitaci

Typy čtení rozvíjející čtení tiché:

- c) čtení pozorné a vyhledávací – je zaměřeno na získávání informací z textu
- d) čtení s porozuměním a kreativní interpretace přečteného textu – ve druhém ročníku ověřujeme hlavně porozumění slovům, slovním spojením a významům vět. Dalším krokem je pak chápání hlavní myšlenky. Kreativní interpretace

znamená vyjádření u jinou kreativní činností – domýšlení, dramatizace, výtvarný projev. (Šebesta, Váňová, 2009)

Správné čtení předpokládá znalost všech písmen pro jednotlivé hlásky, automatizaci čtení všech slabik i slov, přesnou artikulaci a výslovnost všech hláskových skupin.

Uvědomělost, tedy dovednost číst s porozuměním, je jednou ze složek čtení a zároveň tím hlavním cílem čtenářského výkonu. Znamená pochopení významu slov v kontextu, pochopení významu a smyslu slovních spojení vět, souvětí, odstavců. Porozumět textu znamená porozumět jeho hlavní myšlence a zaujmout k ní vlastní hodnotící stanovisko. *„Dovednost číst s porozuměním závisí na zvládnutí techniky čtení a na celkové intelektové, jazykové a kulturní úrovni čtenáře, na jeho osobních a čtenářských zkušenostech a poznatcích, na bohatství jeho slovní zásoby, ale i na obsahové a formální náročnosti čteného textu.“* (Toman, 1984, s.19)

1.6.1 Vztah čtení a čtenářství

Většina dětí se naučí číst během prvního roku ve škole. Čtenáři se však stanou, až když je dovednost číst natolik automatická, aby *„dovolovala číst bez soustředění na vlastní mechanismus čtení...aby se čtenář do knihy ponořil a četba byla zábavnou.“* (Viktorová, 2005, s. 463)

Čtenářství je obecně chápáno jako součást životního stylu. Největší vliv na dětské čtenářství má prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, tedy rodina. Rodina nejvíce může ovlivnit, jak dítě tráví volný čas. Čtenářství by mělo být jednou z aktivit, kterým se dítě pravidelně věnuje.

Čtenářství vyjadřuje aktivní vztah k četbě a k literatuře. Obecně je vnímáno jako důležitý prvek kultivace osobnosti každého jedince. Proto lze říct, že do jisté míry ovlivňuje celkovou vzdělanost národa.¹⁰

Pravidelné čtenářství a vztah ke knihám je společným prvkem úspěšných žáků.

10
http://www.kritickemysleni.cz/klisty.php?co=klisty7_czechra

Čtenářství otevírá cestu ke čtenářské gramotnosti.

Pro mnoho dětí je škola právě tou jedinou institucí, kde mohou objevit svět čtení a vytvořit si k němu pozitivní vztah. Škola by měla pomoci zvládnout potřebné čtenářské postupy a techniky. Mezinárodní výzkumy čtenářské gramotnosti, kterých se naše země účastnila, ukázaly, že tradiční přístupy již nestačí.

Se změněnými společenskými podmínkami nastala potřeba přehodnotit a aktualizovat dříve funkční metody a postupy.

Výuka čtení a způsob jeho využití musí ve škole projít podstatnými změnami.

Důkazem jsou výsledky našich žáků v mezinárodních šetřeních PIRLS nebo PISA.

1.6.2 Čtenářská gramotnost

Definice čtenářské gramotnosti podle výzkumu PISA: „*Porozumění psanému textu, používání psaného textu a přemýšlení o něm za účelem dosažení cílů jedince, rozvoje jeho vědomostí a potenciálu a za účelem aktivní účasti ve společnosti.*“¹¹

Tato schopnost se zde hodnotila ze tří pohledů.

1. Čtení různých druhů textů souvislých i nesouvislých. Souvislý text představuje próza uspořádaná do vět a odstavců, nesouvislé texty podávají informaci jiným způsobem (seznam, formulář, graf, diagram).
2. Provádění úkolů při čtení. Např. interpretování textu, přemýšlení o obsahu, o formě.
3. Použití, pro které byl text vytvořen. Rozlišení textů pro osobní, veřejné, vzdělávací nebo pracovní využití.

Čtenářskou gramotnost dnes chápeme jako „*neustále se rozvíjející soubor vědomostí, dovedností a strategií, které jednotlivci získávají v různých souvislostech*“

¹¹ <http://www.csicr.cz/getattachment/cz/O-nas/Mezinarodni-setreni-archiv/PISA/PISA-2000/Mereni-vedomosti-a-dovednosti-publikace.pdf>

a v interakci se svým okolím po celý svůj život.“¹²

Definice čtenářské gramotnosti podle metodické příručky Čtenářská gramotnost ve výuce: „*Čtenářská gramotnost je celoživotně se rozvíjející vybavenost člověka vědomostmi, dovednostmi, schopnostmi, postoji a hodnotami potřebnými pro užívání všech druhů textů.*“¹³

Studie čtenářské gramotnosti IAE/RLS definovala čtenářskou gramotnost jako: „*schopnost pochopit a užívat formy psaného jazyka vyžadované společností nebo uznávané jednotlivcem.*“¹⁴

Definice čtenářské gramotnosti podle výzkumu IALS: „*Používání tištěných a písemných informací pro fungování ve společnosti, k dosahování vlastních cílů a k rozvoji vlastních vědomostí a vlastního potenciálu.*“¹⁵

Výše uvedené definice se vztahovaly především k takovým složkám čtenářské gramotnosti, které lze testovat. Čtenářská gramotnost však zahrnuje i složky, jejichž úroveň testovat nelze: např. Vztah ke čtení.

Složky čtenářské gramotnosti:

1. Vztah ke čtení

Cílem je vypěstovat takový vztah ke čtení, který bude založený na radosti ze čtení a vnitřní potřebě číst.

2. Doslovné porozumění

Doslovné porozumění znamená dekódování psaného textu na základě vlastních znalostí a zkušeností.

3. Vysuzování a hodnocení

¹²<http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2010/02/Gramotnosti-ve-vzd%C4%9B%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD1.pdf>

¹³ http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2011/11/ctenarskagramotnost_final.pdf

¹⁴<http://www.csicr.cz/getattachment/cz/O-nas/Mezinarodni-setreni-archiv/PISA/PISA-2000/Mereni-vedomosti-a-dovednosti-publikace.pdf>

¹⁵ Tamtéž

Znamená vyvození závěru z přečteného textu a posouzení textu z různých hledisek – např. záměru autora.

4. Metakognice

Metakognice se vztahuje k poznání sebe sama a vlastní schopnosti učit se. Je to dovednost posoudit vlastní čtení z hlediska volby textů, způsobu čtení a především porozumění. Na základě tohoto posouzení hledat a volit způsoby a strategie, které pomohou v překonávání případných překážek.

5. Sdílení

Sdílení znamená srovnávání svých interpretací s interpretacemi dalších čtenářů, znamená hledání shod a rozdílů v těchto interpretacích a přemýšlení o nich.

6. Aplikace

Aplikace znamená dovednost zúročit čtení v dalším životě ke svému seberozvoji i ke své práci¹⁶

Výše uvedené vymezení čtenářské gramotnosti bylo zaměřeno na zkoumání 9 a 10letých žáků. Pro potřeby stanovení počáteční čtenářské gramotnosti, tedy u dětí 6 a 7letých, vymezuje M. Švrčková (2011) roviny čtenářské gramotnosti takto:

1. Technika čtení a psaní
2. Vztah ke čtení
3. Porozumění textu
4. Vyvozování
5. Metakognice
6. Sdílení
7. Aplikace (Švrčková, 2011, s. 92)

¹⁶http://www.kvic.cz/aktualita/2370/Methodika_rozvoje_ctenarstvi_a_ctenarske_gramotnosti

1.6.3 Technika čtení

Ovládání techniky čtení je považováno za základní předpoklad pro zvládnutí dalších úrovní čtenářské gramotnosti.¹⁷

O. Zelinková hovoří o technice čtení jako o jedné ze základních charakteristik čtenářského výkonu. Dalšími jsou rychlost, správnost, porozumění čtenému, vztah ke čtení. (Zelinková, 2007)

M. Švrčková zahrnuje pod pojem technika čtení především tyto kvality: správnost a plynulost. Do kategorie správnost zahrnuje tyto znaky: neznalost písmen, záměna písmen, záměna délky samohlásek, neschopnost syntézy, neschopnost analýzy, přidávání/vkládání písmen, ubírání písmen, čtení jiného slova, vynechání slov, chybovost. Do kategorie plynulosti zahrnuje tyto znaky: čtení po písmenech, čtení po slabikách, čtení po slovech, zcela plynulé čtení. (Švrčková, 2011, s.122)

Základní znaky čtenářského výkonu, které uvádí J. Toman (1984).

- správnost
- uvědomělost
- plynulost
- výraznost

Správné čtení předpokládá znalost všech písmen pro jednotlivé hlásky, automatizaci čtení všech slabik i slov, přesnou artikulaci a výslovnost všech hláskových skupin.

Uvědomělost, tedy dovednost číst s porozuměním, je jednou ze složek čtení a zároveň tím hlavním cílem čtenářského výkonu. Znamená pochopení významu slov v kontextu, pochopení významu a smyslu slovních spojení vět, souvětí, odstavců. Porozumět textu znamená porozumět jeho hlavní myšlence a zaujmout k ní

¹⁷ http://www.cťeme.eu/data/ka3/A_Koncepce_diagnostiky.pdf

vlastní hodnotící stanovisko. „Dovednost číst s porozuměním závisí na zvládnutí techniky čtení a na celkové intelektové, jazykové a kulturní úrovni čtenáře, na jeho osobních a čtenářských zkušenostech a poznacích, na bohatství jeho slovní zásoby, ale i na obsahové a formální náročnosti čteného textu.“ (Toman, 1984, str.19)

Plynulost ve čtení znamená vázané slabikování slov a mluvních taktů.

Ve druhém ročníku si žáci upevňují především čtení slov s předložkami, příklonkami. Dále se učí v souvislosti s učivem o druzích vět klást slovní přízvuk a intonovat. Ve třetím ročníku se již předpokládá správné, plynulé, uvědomělé čtení a čtení se obohacuje o další prvky výraznosti – slovní důraz, frázování, uplatňování změn síly, výšky, barvy hlasu.

Klasifikace čtenářských chyb:

Čtení nesprávné: odchýlení od textu zasahující hlásku, slabiku, slovo. Projevuje se záměnou, přidáváním, vynecháváním nebo komolením.

Čtení neuvědomělé: příčinou je zpravidla nezvládnutí čtenářské techniky. Čtenář se příliš soustředí na techniku, smysl pak uniká. (Toman, 1984)

Čtení neplynulé: nečlenění textu na souvislé a významové a rytmicko- intonační celky – slova, mluvní takty, věty. Např. Hláskování, slabikování sekané/vázané, nefunkční pauzy. Příčinou těchto jevů je nezpevněná slabika a úzké zorné pole. Jiným typem je tzv. Dvojí čtení - přeslabikování slov šeptem před jejich vyslovením. (Toman, 1984, str.42)

Čtení nevýrazné: je způsobené chyběním některého z předchozích znaků.

Nejfrekventovanější čtenářské chyby:

Správnost

- ◆ *záměna/přidávání hlásek – hlásek, slabik, slov*
- ◆ *vynechávání – hlásek, slabik, slov*
- ◆ *přehození – hlásek, slabik, slov*
- ◆ *komolení slov*

Plynulost

- ◆ *hláskování – šepotné/ hlasité*
- ◆ *slabikování – sekané, vázané*
- ◆ *nefunkční pauzy*
- ◆ *opakování slov, částí slov*
- ◆ *tempo – pomalé, rychlé*

Výraznost

- ◆ *nesprávný slovní přízvuk*
- ◆ *nesprávný důraz*
- ◆ *nesprávná intonace*
- ◆ *nesprávné frázování*

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 CÍL PRAKTICKÉ ČÁSTI

Hlavním cílem této části práce bylo zjistit, zda lze vůbec dosáhnout během jednoho školního roku znatelného rozvoje hlasového a řečového projevu dětí. Protože je tato oblast velice široká, zaměřila jsem se ve svém zkoumání na specifický typ řečové dovednosti – na hlasité čtení.

Výzkumná otázka č.1 se zaměřila na čtenářské výkony žáků, konkrétně na kvalitu techniky hlasitého čtení:

1. Jak pokročí žáci v dovednosti hlasitého čtení během jednoho školního roku?

Výzkumná otázka č.2 se zaměřila na postoje žáků ke čtení:

2. Jakými čtenářskými návyky a postoji disponují žáci ve zkoumaném vzorku?

2.2 METODY ZKOUMÁNÍ

Výzkum kvalitativní:

„ Kvalitativně orientované výzkumy vycházejí z fenomenologie, která zdůrazňuje subjektivní aspekty jednání lidí, tudíž připouští existenci více realit.“ (Chráška, 2007, s. 32)

Výzkum kvantitativní:

Kvantitativní výzkum vychází z jedné objektivní reality, jeho cílem je vysvětlení určitého jevu a tento jev zobecňuje. (Chráška, 2007)

Pro zaznamenávání a zpracování dat byla v této DP využita metoda audionahrávky (výzkumná otázka č. 1.) a metoda dotazníkového šetření (výzkumná otázka č.2.)

Hlavní metodou zkoumání čtenářských výkonů, konkrétně kvality techniky čtení byla audionahrávka. Výhodou audionahrávky je možnost opakovaně zkoumat

určitý jev. Nevýhodou může být tréma nebo případné nepříjemné pocity zkoumaných osob.

Ke zjištění čtenářských návyků byl použit dotazník. Dotazník je „*soustava předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, na které respondent odpovídá písemně.*“ (Chráska, 2007. s. 163)

2.3 Charakteristika školy, kde výzkum probíhal

ZŠ ve Stráži je plně organizovaná venkovská škola s 1. – 9. postupným ročníkem.

Kapacita školy je 270 žáků. V posledních letech tato kapacita není naplňována a na 1. stupni se slučují do jedné třídy žáci ze dvou ročníků.

Škola má mnohaleté zkušenosti s integrací žáků se speciálně vzdělávacími potřebami i žáků tělesně postižených.

Ve škole pracuje 9 pedagogů včetně ředitelky a zástupkyně ředitelky. Žákům se speciálně vzdělávacími potřebami škola zajišťuje asistentky.

Pro výuku se využívá 9 kmenových tříd a odborné učebny. K dispozici je interaktivní učebna, dále učebny fyziky, chemie, přírodopisu, informatiky, cizích jazyků, výtvarné výchovy, kuchyňka, dílna s keramickou pecí, tělocvična a hudebna, ve které je domácí kino.

Ve škole je učitelská knihovna s přibližně 2200 svazky, samostatnou místnost má knihovna žákovská, která obsahuje přibližně 4000 svazků. Další knihy je možné číst prostřednictvím dvou čteček Kindle4 a dvou iPadů Touch.

V budově školy je umístěna také obecní knihovna, která je přístupná i v době vyučování

2.3.1 Popis zkoumaného vzorku

Zkoumaným vzorkem pro tuto DP byli žáci ZŠ ve Stráži, kde vyučuji. Třída má celkový počet 29 žáků, z toho 15 žáků je ve druhém ročníku a 14 žáků ve třetím ročníku.

2 žáci druhého ročníku jsou vzděláváni podle vzdělávacího programu praktické školy a mají k dispozici asistentku, která se jim plně věnuje.

Ve 3. ročníku je 5 žáků s vývojovou poruchou učení: 1 žák s dysortografií, 4 dyslektici, 2 z nich mají diagnostikovanou dyslexii těžkého stupně, a mají také k dispozici asistentku. Ve 2. ročníku jsou zatím diagnostikováni tři žáci s vývojovou poruchou učení – dyslexií.

V obou ročnících je převaha chlapců:

- 2. ročník: 7 dívek, 8 chlapců
- 3. ročník: 6 dívek, 8 chlapců

Třída je poměrně živá, díky spojeným ročníkům jsou však děti hodně samostatné a zvyklé si navzájem pomáhat.

2.4 REALIZACE VÝZKUMU

Úroveň hlasitého čtení jsem se rozhodla testovat u žáků třetího ročníku, protože v tomto období by už měla být technika hlasitého čtení zvládnutá.

Čtenářské postoje a návyky jsem zjišťovala u všech žáků ve zkoumaném vzorku.

2.4.1 Nahrávání hlasitého čtení

Účelem nahrávání bylo posoudit techniku čtení, neboť právě technika čtení je podle některých autorů (*viz. Kapitola 1.6.2 Čtenářská gramotnost*) jakousi první rovinou čtenářské gramotnosti.

Smyslem nahrávání bylo posouzení techniky hlasitého čtení a stanovení jeho

aktuální úrovně u žáků ve zkoumaném vzorku, dále poznání nedostatků, kterých se žáci dopouštějí při čtení.

Samotné nahrávání vyvolalo u dětí obrovský zájem. Při prvním nahrávání v měsíci říjnu děti ze 3. ročníku četly čítankový text Kdo je hloupější od Boženy Němcové. Nahrávali jsme čtení a společně s dětmi pak posuzovali jednotlivé čtenářské výkony. K posouzení čtenářských výkonů jsem vycházela z diagnostiky podle

J. Tomana. (1984)

(viz. Kapitola č. 1.6.3 Technika čtení)

Druhé nahrávání proběhlo v měsíci květnu. Děti četli pohádku B. Němcové Čert a Káča.

Opět jsme pak společně přehrávali a hodnotili jednotlivé výkony.

Srovnání čtenářských výkonů jednotlivých dětí je uvedeno v tabulce č. 3 – 13.

Žlutý řádek představuje čtení hodnocené v říjnu, oranžový řádek čtení hodnocené v květnu, bílé zvýraznění značí zlepšení v některé oblasti, červené zvýraznění značí zhoršení.

Součástí tabulky je srovnání čtenářského výkonu pořízeného v květnu vzhledem k čtenářskému výkonu pořízenému v říjnu.

Do tabulky uvádíme také hlavní zjištění z dotazníku.

Tabulka č.3, zdroj: vlastní

	SPRÁVNOST	PLYNULOST	VÝRAZNOST
Dívka č.1	Žádná chyba	Přiměřené tempo, funkční pauzy	Snaha o intonaci, dobré frázování i větný přízvuk
	Žádná chyba	Rychlejší tempo, funkční pauzy	přirozená intonace, dobré frázování i větný přízvuk
Zhodnocení hlasitého čtení	technika dobře zvládnutá již v říjnu, přesto došlo ke zlepšení- rychlejší tempo, jistější intonace		
Čtenářské návyky, preference	čte si 3krát týdně nejméně půl hodiny, četba je třetí nejoblíbenější činnost, nejraději čte příběhy, ráda vypráví, o čem četla		

Tabulka č. 4. zdroj: vlastní

Dívka č.2	Žádná chyba	Nerovnoměrné tempo - chvílemi luští - potíže s rozpoznáním významu slova	Snaha o intonaci, přízvuk v pořádku, chvílemi nevhodné frázování - nádech uprostřed významového celku
	Žádná chyba	Rychlejší tempo, funkční pauzy	Výraznější intonace Větný i slovní přízvuk v pořádku
Zhodnocení hlasitého čtení	celkově jistější projev, zlepšení v tempu, výraznější intonace		
Čtenářské návyky, preference	čte si každý den, četba je druhá nejoblíbenější činnost, knihy si vybírá kvůli ilustracím		

Tabulka č. 5, zdroj: vlastní

Dívka č.3	Žádná chyba	Pomalé tempo, místy nepravidelné, nefunkční pauzy mezi slovy	Příliš tiché čtení, Snaha o intonaci, nevhodný větný přízvuk, žádné frázování – příliš dlouhé pauzy
	Žádná chyba	Mnohem rychlejší i plynulejší tempo, pauzy už nedělá	Snaha o intonaci, nevhodný větný přízvuk, začala frázovat!!
Zhodnocení hlasitého čtení	rychlejší a plynulejší tempo, velké zlepšení v hlasitosti!		
Čtenářské návyky, preference	čte si každý den půlhodiny, četba je druhá nejoblíbenější činnost, nejraději má pohádky		

Tabulka č. 6, zdroj: vlastní

Dívka č.4	1krát záměna slabiky	Pomalejší tempo, některá slova slabikuje	Větný i slovní přízvuk v pořádku, dobré frázování
	Záměna slov: nyní—ani, nádvorník – nádvorí - více chybje	Pomalejší tempo, stále slabikuje -není znatelný posun	Větný i slovní přízvuk v pořádku, dobré frázování
Zhodnocení hlasitého čtení	Více chybje, tempo zůstává pomalejší – není výraznější posun v technice		

Čtenářské návyky, preference	Čte si 3krát týdně půl hodiny, četba je její třetí nejoblíbenější činnost, nejraději má komiksy a pohádky
------------------------------	---

Tabulka č. 7, zdroj: vlastní

Dívka č.5	Žádná chyba	Plynulé tempo, funkční pauzy	Dokonalý slovní i větný přízvuk, přirozená, výrazná intonace, výborné frázování
	Žádná chyba	Plynulé tempo, funkční pauzy	Dokonalý slovní i větný přízvuk, přirozená, výrazná intonace, výborné frázování
Zhodnocení hlasitého čtení	čtenářský výkon je bezchybný, čtení bylo dokonale zvládnuté již v říjnu		
Čtenářské návyky, preference	Čte si každý den hodinu a více, ráda předčítá nahlas, četba patří mezi nejoblíbenější činnost volného času		

Tabulka č. 8, zdroj: vlastní

Dívka č.6	Žádná chyba	Přiměřené tempo, delší slova, přeslabikuje, předložky nečte dohromady	Monotónní intonace, žádné pauzy, nedodržuje interpunkci na konci věty – chybný větný přízvuk
	Žádná chyba	Přiměřené tempo, delší slova, přeslabikuje, předložky nečte dohromad	Intonuje, dodržuje interpunkci

Zhodnocení hlasitého čtení	i přes chyby v plynulosti došlo ke zlepšení intonace a větného přízvuku
Čtenářské návyky, preference	čte si každý den půl hodiny, čtení je druhá nejoblíbenější činnost, jako oblíbenou uvedla knihu, kterou jsem četli při společné četbě

Tabulka č. 9, zdroj: vlastní

Chlapec č.1 (dyslektik)	Záměna hlásek a - e, komolí, vynechává písmena nebo vkládá písmena	Pomalejší tempo, delší slova slabikuje	Slovní i větný přízvuk v pořádku, snaha o intonaci
	vynechávání písmen nebo vkládání písmen	Rychlejší tempo	Slovní i větný přízvuk v pořádku, dobře intonuje
Zhodnocení hlasitého čtení	rychlejší tempo, výraznější intonace – zlepšení		
Čtenářské návyky, preference	čte si 3krát týdně 10 minut, četba je na čtvrtém místě mezi ostatními zájmy		

Tabulka č. 10., zdroj: vlastní

Chlapec č.2 (dyslektik)	Záměna písmen i-í, s-š	Sekané slabikování, obtížnější slova hláskuje, chybí pauzy mezi větami,	Monotónní intonace, žádné frázování Chybný větný přízvuk – neklesá hlasem na konci věty
	Mnohem menší chybovost	Rychlejší tempo	Intonuje!!
Zhodnocení hlasitého čtení	Zlepšení ve všech třech hodnocených oblastech!		

Čtenářské návyky, preference	čte si každý den 10 minut, rád čte nahlas, četba je na druhém místě mezi ostatními zájmy, rád čte časopis Čtyřlístek
------------------------------	--

Tabulka č. 11, zdroj: vlastní

Chlapec č.3	Chyba kvůli orientaci v textu	Přiměřené tempo, trochu seká slova	Slovní i větný přízvuk v pořádku, místy nevhodné frázování
	Chyba kvůli orientaci v textu	Přiměřené tempo, trochu seká slova	Slovní i větný přízvuk v pořádku, místy nevhodné frázování
Zhodnocení hlasitého čtení	čtenářský výkon na stejné úrovni – není znatelné ani zlepšení, ani zhoršení		
Čtenářské návyky, preference	čte si třikrát týdně 10 minut, četba je na pátém místě – tedy nejméně oblíbená z nabízených činností., rád čte jen encyklopedie		

Tabulka č. 12., zdroj: vlastní

Chlapec č.4 (dyslektik)	Záměna písmen – krátké samohlásky-dlouhé, vkládání i vynechávání písmen	Plynulé tempo, ale sekané, trhané čtení	Nelze hodnotit
	Menší chybovost, i když přetrvává záměna písmen	Plynulé tempo	Začíná intonovat
Zhodnocení hlasitého čtení	mnohem menší chybovost, plynulé, mírně rychlejší tempo, snaha o intonaci – velké zlepšení vzhledem k stanovené diagnóze – dyslexie těžkého stupně.		
Čtenářské návyky,	čte každý den půl hodiny, často mu předčítá matka, četba je druhá nejoblíbenější činnost, rád čte příběhy o dětech		

preference	
------------	--

Tabulka č. 13., zdroj: vlastní

Chlapec č.5	Žádná chyba	Plynulé tempo, chvílemi zbytečně rychlé	Zvládnutý slovní i větný přízvuk, výrazná intonace, dobré frázování
	Žádná chyba	Plynulé tempo,	Zvládnutý slovní i větný přízvuk, výrazná intonace, výborné frázování
Zhodnocení hlasitého čtení	čtenářský výkon zůstává na stejné úrovni – technika čtení byla dokonale zvládnutá jít v říjnu		
Čtenářské návyky, preference	čte si každý den hodinu a více, četba je na druhou nejoblíbenější činností, baví ho dětské detektivky		

Shrnutí výsledků zkoumání:

V průběhu jednoho školního roku jsme sledovali úroveň hlasitého čtení u jedenácti žáků. Hodnotili jsme tři podstatné znaky hlasitého čtení: správnost, plynulost, výraznost.

Z hlediska správnosti jsme sledovali tyto nedostatky: záměnu / přidávání / vynechání písmen, slabik, slov a čtení jiného slova.

Z hlediska plynulosti jsme sledovali slabikování, nefunkční pauzy, opakování slov a tempo.

Z hlediska výraznosti jsme sledovali slovní přízvuk, intonaci a frázování.

Z 11 testovaných žáků 3. ročníku se 7 zlepšilo v technice čtení - zkvalitnil se alespoň jeden z výše uvedených znaků hlasitého čtení nebo došlo k odstranění

některé čtenářské chyby. Tito žáci četli v květnu rychlejším a plynulejším tempem než v říjnu a jejich čtení působilo jistějším dojmem.

U tří dětí nebyla zaznamenána výrazná změna: dva z nich jsou však čtenáři, kteří měli velice dobře zvládnutou techniku čtení již v měsíci říjnu. (Dívka č. 5, chlapec č.5) Pouze u chlapce č. 3 nebyl znatelný výraznější posun. Jeho čtenářská technika je přes drobné nedostatky zvládnutá.

U jediné dívky (Dívka č. 4) bylo zaznamenáno mírné zhoršení v oblasti správnosti a nebyl znatelný výraznější posun v oblasti plynulosti a výraznosti.

Proč u ní došlo ke zhoršení čtení? Dívka je milá, přátelská, ochotná kdykoliv pomoci, mezi ostatními dětmi trochu pomalejší. I když ve čtení více chybovala – zaměňovala slova, některá přeslabikovala, porozumění je zřejmě na dobré úrovni – samostatné úkoly plní většinou správně, známky jsou ve srovnání s prvním pololetím stejné. Příčiny budou možná v nedostatečné motivaci ze strany rodičů. Mám pocit, že se jí rodiče příliš nevěnují - dívka často chodí do školy pozdě, vypravuje se sama. Rodiče neměli čas ani jednou přijít na schůzku, vlastně je ani neznám.

2.4.2 Jak jsme rozvíjeli náš hlas

Tato kapitola by měla naznačit, jakými způsoby byl v průběhu tohoto školního roku rozvíjen hlasový projev dětí.

V hodinách kombinujeme různé typy organizačních forem a metod práce. Při matematice a českém jazyce převažuje frontální výuka, samostatná práce a práce ve dvojicích. V ostatních vyučovacích předmětech mnohem více využíváme skupinovou výuku. Výhodou spojené výuky právě druhého a třetího ročníku je blízkost učiva. Např. hodiny slohu probíhají společně, druháci dostávají oproti třetákům zjednodušené úkoly. Tímto způsobem pracujeme i v hodinách předmětu Člověk a jeho svět.

Lavice jsou uspořádány podle ročníků. V prvním pololetí seděli v pravé části třídy

blíže k oknům druháci, třetí v levé části třídy, v pololetí se vždy třídy vymění. Každý ročník má svoji polovinu tabule. První čtvrtletí bylo dost náročné, protože druháci nebyli navyklí učením ve spojených ročnících a vyžadovali neustálou pozornost. Postupně se však učili větší a větší samostatnosti. Osvědčila se nám tato pravidla:

1. Pokud pracuji se třetím ročníkem, druháci na mě nesmí mluvit. Když nerozumí úkolu, šeptem se poradí se sousedem nebo zvednou ruku a vyčkají na asistentku. Asistentka pomáhá dyslektikům se čtením a zároveň funguje jako asistentka učitele, pomáhá tedy hlavně dětem, které potřebují vícekrát vysvětlit zadání úkolu.
2. Pokud mají děti hotovou hlavní práci i další práci zpravidla v pracovním sešitě nebo na pracovním listě, mohou si vybrat z krabičky didaktických her nebo ze zábavných pracovních listů. Postupně si vytváříme a doplňujeme zásobník zalaminovaných učebních pomůcek: pexesa, kvarteta, dominové karty, synonymní koberečky, matematické kostky, hrací plány. Tyto hry obměňujeme podle probíraného učiva. Při těchto činnostech nesmí však rušit ostatní děti, které ještě pracují.
3. Posledních deset minut v hodině se mohou děti věnovat samostatnému čtení na koberci. Ve třídě máme knihovnu s dětskou literaturou, šanony s dětskými časopisy a karty s vtipy. Čtení vtipů je velice oblíbená a osvědčená činnost.

Největší důraz na rozvíjení řečových dovedností žáků je kladen v hodinách českého jazyka, proto považuji za vhodné popsat zjednodušenou strukturu vyučovací hodiny tohoto předmětu.

Průběh hodiny ČJ - mluvnice:

Každou hodinu začínáme společnou jazykovou hrou, která buď přímo souvisí s právě probíraným učivem nebo jen procvičuje slovní zásobu. Např. nabalování věty: vymýšlíme společně příběh, každý smí říct jediné slovo. Tato aktivita je

dobrým stmelovacím prvkem obou ročníků. V pondělí si místo didaktické hry sdělujeme dojmy z volných dnů. Při těchto činnostech používáme mluvící míček. Mluvit smí je ten, kdo má právě míč. Děti si míček postupně podávají. Kdo se chce podělit o zážitky, vypravuje, kdo nechce, jen předá míček dalšímu.

Následuje hlavní činnost: vysvětlování nebo procvičování jazykových nebo pravopisných jevů. Každý ročník má svoji polovinu tabule, kde je připravený text s úkolem. Osvědčilo se mi připravovat si texty na tabuli, na děti působí motivačně. Hodně dětí si po příchodu do třídy čte připravený text a přemýšlí, o čem se budeme učit. Pokud je připravena hádanka, doplňovačka, rébus, děti mi chodí před hodinou s radostí šeptat správné odpovědi. K vysvětlování a procvičování pravopisných jevů vybírám básně, říkadla, krátké příběhy, pranostiky, občas text písně, kterou se v závěru hodiny naučíme. Oběma ročníkům se snažím věnovat přibližně stejný čas. Pokud potřebuji vysvětlit a procvičit nové učivo v některém ročníku, pro ten druhý připravím co nejpřitažlivější pracovní list: Např. puzzle, osmisměrky, vystřihovánky, spojovačky.

Průběh hodiny Čj - čtení:

Při společném čtení využíváme v největší míře frontální výuku.

Na počátku hodiny čtení vždy zařazujeme hlasové rozcvičky, při kterých trénujeme dýchání, artikulaci, znějící hlas. Při didaktických hrách se zaměřujeme na rozvoj smyslů, co nejčastěji i ve spojení s pohybem. Využíváme dětská říkadla, rozpočítadla, jazykolamy, hry s rytmem, s rýmem, se slovy.

Následuje opět oddělená práce obou ročníků. Jeden ročník začíná čtením, druhý psaním do písanky, přibližně v polovině hodiny se vystřídáme.

Protože úroveň čtenářů je rozdílná – jako ve většině školních tříd, společnou četbu si zadáváme vždy jako týdenní úkol. Děti tak vždy ví dopředu, co se bude číst a slabší čtenáři si mohou text připravit.

Pravidelně zařazujeme tiché čtení. Děti po samostatném tichém přečtení určeného úseku vyhledávají v textu odpovědi na určené otázky a zapisují (kreslí) do

čtenářského sešitu.

V rámci četby na pokračování v obou ročnících dočítáme třetí knihu. S žáky druhého ročníku jsme letos přečetli tři knihy: Povídání o pejskovi a kočičce, Kotě z Kocourkova, Rumcaj.

S žáky třetího ročníku jsme přečetli také tři knihy: Povídání o pejskovi a kočičce, České pověsti pro malé děti, Karkulín ze střechy.

Jako první společně čtenou knihu jsme vybrali knihu Povídání o pejskovi a kočičce pro oba ročníky. Z důvodu rozdílného počtu hodin čtení v obou ročnících se nám však více osvědčila četba dvou různých titulů. Po přečtení poslední kapitoly se vždy s každou knihou rozloučíme formou jednodenního projektu. Tento den si zapisujeme knihu do čtenářského deníku, společně si připomínáme příběhy, které nás nejvíc zaujaly a ve skupinách plníme úkoly vztahující se k textu přečtené knihy. V závěru si obvykle na oslavu další přečtené knihy společně připravíme občerstvení.

2.4.3 Dotazník

Pro zjištění čtenářských postojů a návyků jsem vytvořila dotazník. Dotazník obsahoval 11 otázek a měl objasnit, zda jsou děti dostatečně motivovány ke čtení a zda se četbě pravidelně věnují.

Otázky se týkaly vlastního postoje žáků ke čtení:

Baví tě číst knihy ve volném čase?

Co tě na čtení baví?

Jak trávíš svůj volný čas?

Proč by sis měl číst?

Zjišťovaly čtenářské návyky a zvyklosti:

Jak často si doma čteš?

Jak dlouho si vydržíš číst?

Čte ti někdo z rodiny?

Zjišťovaly, jaký druh četby děti upřednostňují:

Co nejraději čteš?

Máš svoji oblíbenou knihu? Jak se jmenuje?

Jaké časopisy rád čteš?

Poslední otázka zjišťovala, zda mají děti možnost slyšet dospělé vzory.

V dotazníku byly použity otázky uzavřené (strukturované) a otevřené (nestrukturované) a jedna otázka škálová.

Obsahoval 5 otevřených otázek, 5 otázek uzavřených a jednu škálovou.

Dotazníkového šetření se účastnilo 26 dětí:

Hlavní výzkumná otázka, na kterou měl dotazník přinést odpovědi:

Jakými čtenářskými návyky a postoji disponují žáci ve zkoumaném vzorku?

Dílní podotázky:

1. Patří četba patří mezi oblíbené činnosti žáků ve druhém a třetí ročníku ZŠ ve Stráži?

2. Dokáží žáci formulovat alespoň jeden důvod, proč je potřebné dobře číst?

3. Upřednostní ve svém volném času alespoň polovina žáků četbu před ostatními činnostmi ?

4. Čte si alespoň polovina žáků pravidelně každý den?

5. Vydrží si alespoň polovina žáků číst déle než půl hodiny?

6. Převažuje již u většiny žáků tiché čtení?

7. Chápu žáci smysl dovednosti čtení pro svůj budoucí život?

8. Je rozdíl mezi čtenářskými zájmy chlapců a dívek?

9. Má více než polovina žáků nějakou oblíbenou knihu?

10. Čte každý žák alespoň jeden dětský časopis?

11. Mají žáci možnost slyšet dospělé, jak čtou nahlas?

Všechny otázky byly dětem pečlivě vysvětleny, u doplňovacích otázek uváděny příklady odpovědí. Děti vyplňovaly dotazník samostatně s výjimkou dyslektiků, kterým pomáhala se čtením otázek asistentka.

1. Baví tě číst knihy ve volném čase?

Otázka byla dichotomická, obsahovala výběr z možností ano/ne.

20 dětí odpovědělo kladně, 6 dětí záporně.

Tabulka č. 14

Ano	20
Ne	6

2. Co tě na čtení knih baví?

Tato otázka byla otevřená, zaměřovala se na citovou stránku. Děti se měly zamyslet nad tím, proč je čtení zábavné. Z celkového počtu 26 odpovídajících dětí uvedlo 21 dětí jednu z uvedených možností, 5 dětí pak uvedlo dvě z uvedených možností.

Např. „Baví mě, že tam jsou hezké obrázky a hodně dobrodružství.“

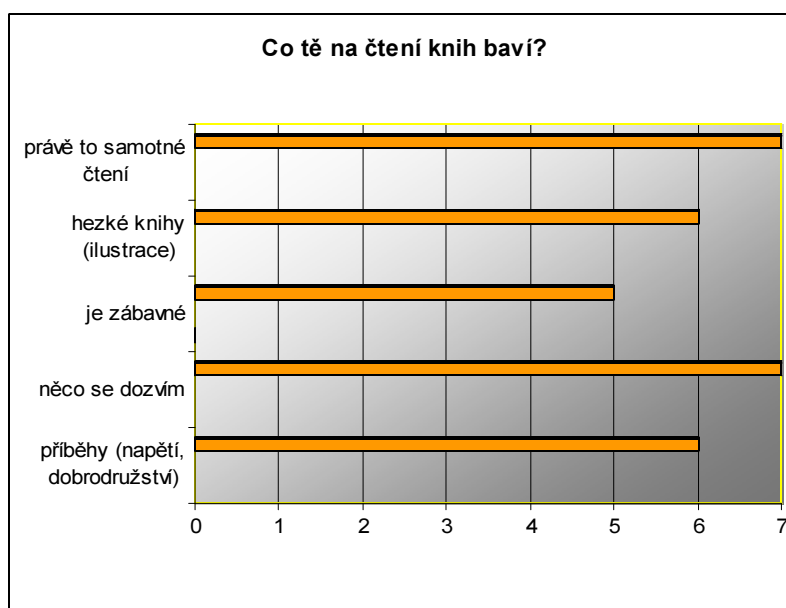
„Baví mě vtipné obrázky a hezké příběhy.“

„Baví mě příběhy a dozvím se hodně věcí.“

„Na čtení mě baví úplně všechno.“

Z odpovědí bylo zřejmé, že většina dětí chápe čtení knih jako zdroj zábavy i poučení.

Graf č. 1

3. Jak trávíš svůj volný čas?

Tato otázka byla škálová a zjišťovala, kolik času věnují děti čtení ve svém volném čase vzhledem k jiným aktivitám (sport, koníčky, televize..)

Tato otázka byla trochu náročnější na vysvětlení. Děti měly označkovat činnosti, kterým se věnují ve svém volném čase. Činnosti oblíbené i méně oblíbené odstupňovat známkami jako ve škole: nejoblíbenější činnost známkou 1 a nejméně oblíbenou činností známkou 5. Přibližně 45 % dětí přisoudilo čtení první nebo druhé místo, což považují za velice pozitivní výsledek. 40 % dětí třetí nebo čtvrté místo a 15 % uvedlo čtení jako nejméně oblíbenou činnost svého volného času.

Dalším pozitivem je, že nejvíce dětí – asi 35 % uvedlo jako svou nejoblíbenější činnost sport.

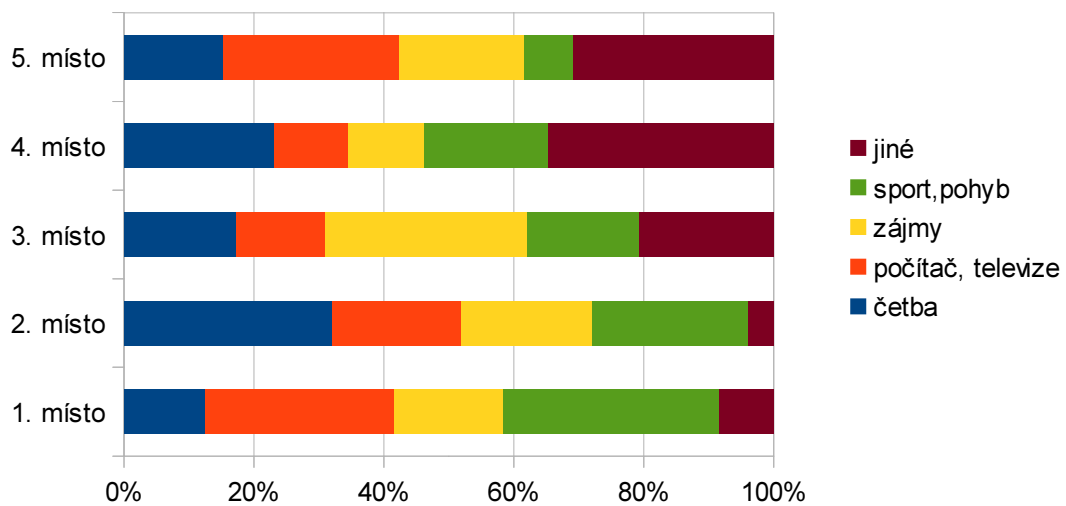
Tabulka uvádí konkrétní rozmístění hlasů v jednotlivých činnostech.

Tabulka č. 15

	1. místo	2. místo	3. místo	4. místo	5. místo
čtení	3	8	5	6	4
televize, počítač	7	5	4	3	7
zájmy	4	5	9	3	5
sport, pohyb	8	6	5	5	2
jiné činnosti	2	1	6	9	8

Graf č.2

Jak tráví děti volný čas?

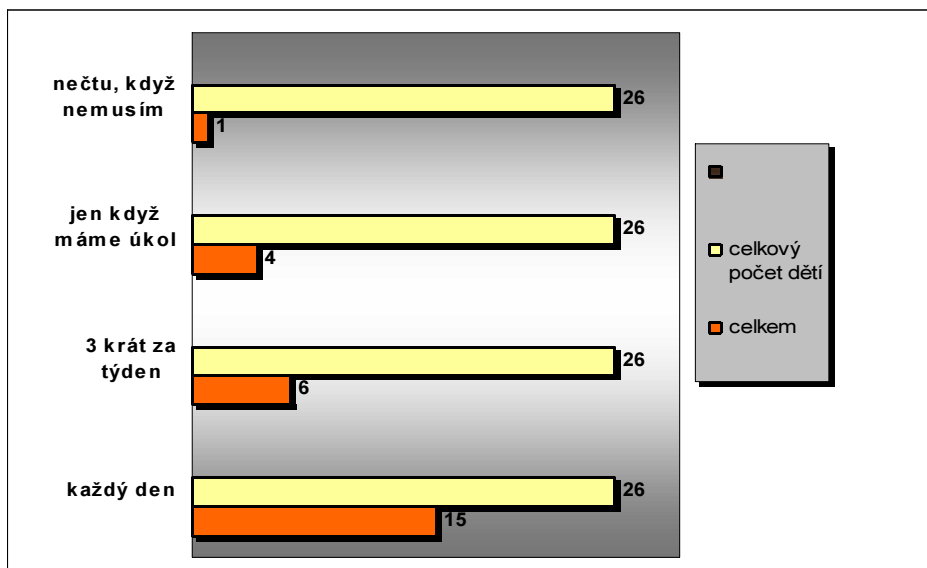
4. Jak často si doma čteš?

Tato otázka byla uzavřená a obsahovala výběr za čtyř možností. Zjišťovala, jak často si děti doma čtou. Více než polovina dětí si čte každý den, čtvrtina dětí 3krát za týden. 4 děti uvedly, že čtou nepravidelně a pouze jedno dítě vybralo možnost nečtu, když nemusím.

Tabulka č. 16

		Z celkového počtu dětí
Každý den	15	26
3krát za týden	6	26
Jen když máme úkol	4	26
Nečtu když nemusím	1	26

Graf č.3

5. Jak dlouho si vydržíš číst?

V této otázce měly děti odhadnout, jak dlouho si vydrží číst. Vybíraly ze tří uvedených možností. Tady jsem rozdělila odpovědi podle pohlaví. Téměř polovina chlapců uvedla, že si čte jen 10 minut, čtvrtina chlapců si čte půl hodiny a poslední čtvrtina si vydrží číst více než hodinu. Z grafů vyplývá, že dívky jsou oproti chlapcům o něco zdatnější čtenáři, téměř 2/3 dívek si čte minimálně půl hodiny, zbylá třetina 10 minut denně. Přibližně polovina chlapců uvedla, že si čte 10 minut, čtvrtina si čte půl hodiny a zbylá čtvrtina hodinu a více.

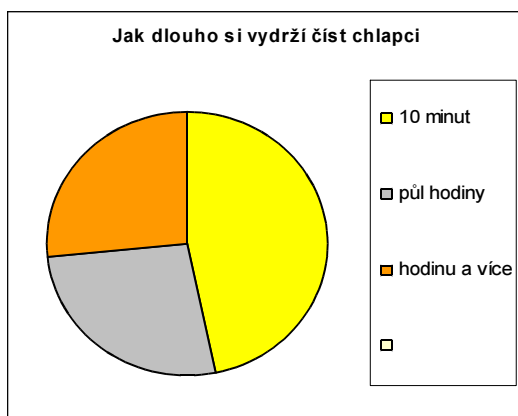
Tabulka č. 17

	10 minut	Půl hodiny	Hodinu a více
chlapci	7	4	4

Tabulka č. 18

	10 minut	Půl hodiny	Hodinu a více
dívky	4	6	1

Graf č.4

Graf č.5

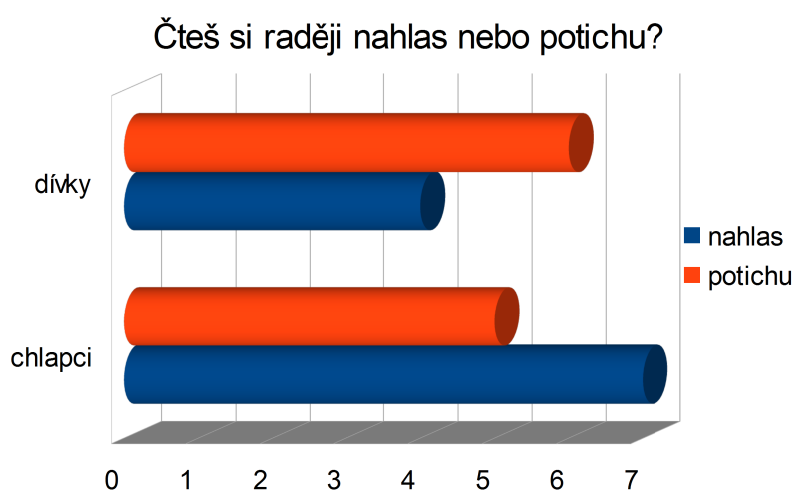

6. Čteš raději nahlas nebo potichu?

Tato otázka obsahovala výběr ze dvou možností. Měla naznačit vyspělost čtenářské dovednosti.

Považovala jsem za vhodné rozdělit odpovědi podle pohlaví. Z grafu vyplývá, že u dívek již převažuje tiché čtení, u chlapců naopak ještě čtení hlasité.

Graf č. 6

7. Proč by sis měl číst?

Tato otázka byla otevřená a jejím cílem bylo zjistit, zda děti chápou význam čtení pro život. Jako problematické se ukázalo vyhodnocení některých odpovědí.

Nejvíce dětí se vyjádřilo ve smyslu „abych se naučil dobře číst“

Př.: „*Aby mi to šlo.*“ „*Abysem se to naučil.*“ „*Abych dobře četl.*“

12 podobných odpovědí ukázalo, že si přibližně polovina dětí naší třídy ještě neuvědomuje význam čtení pro jejich budoucí život. Objevily se však i odpovědi svědčící o opaku: „*Protože v knihách je spousta zajímavých věcí.*“ „*Abych nebyl hloupej.*“ „*Abych to uměla a byla chytrá.*“

Příklady odpovědí, které jsem zahrnula do možnosti „abych si mohl všechno přečíst“:

„*Abys mohl přečíst co mám koupit.*“

„*Ke všemu.*“

Příklady odpovědí, které jsem zahrnula do možnosti „abych se něco dozvěděl“:

„*Dozvim se něco nového.*“ „*Dozvim se něco o přírodě.*“

Příklady (úsměvných) odpovědí, které jsem zařadila do možnosti „jiná odpověď“:

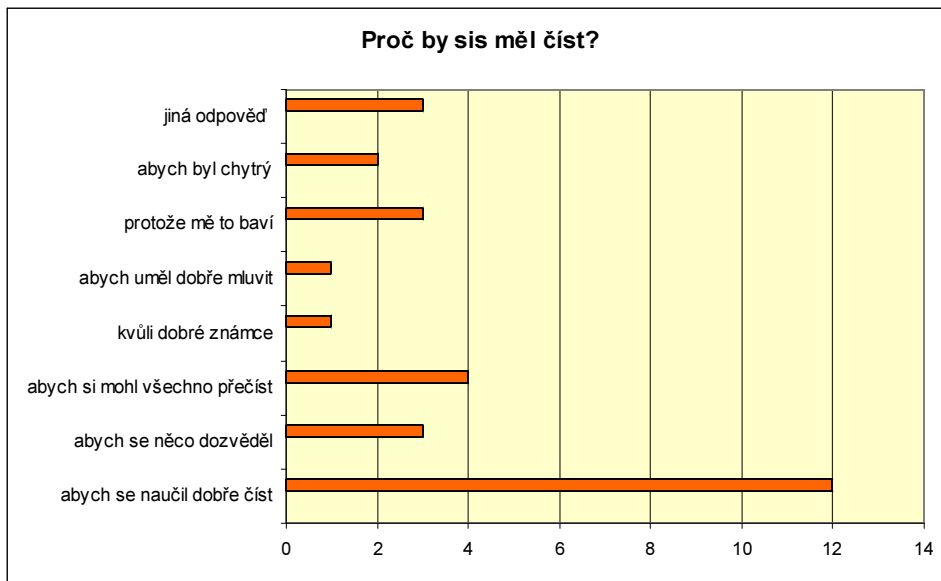
„*Protože jsem dyslektik.*“

„*Protože si trénuju oči.*“

Za pozitivní považuji, že pouze jedna odpověď zněla: „*Abych dostal jedničku.*“

abych se naučil dobře číst	12
abych se něco dozvěděl	3
abych si mohl všechno přečíst	4
kvůli dobré	
známce	1
abych uměl dobře mluvit	1
protože mě to	
baví	3
abych byl chytrý	2
Jiná odpověď	3

Graf č.7

8. Co nejraději čteš?

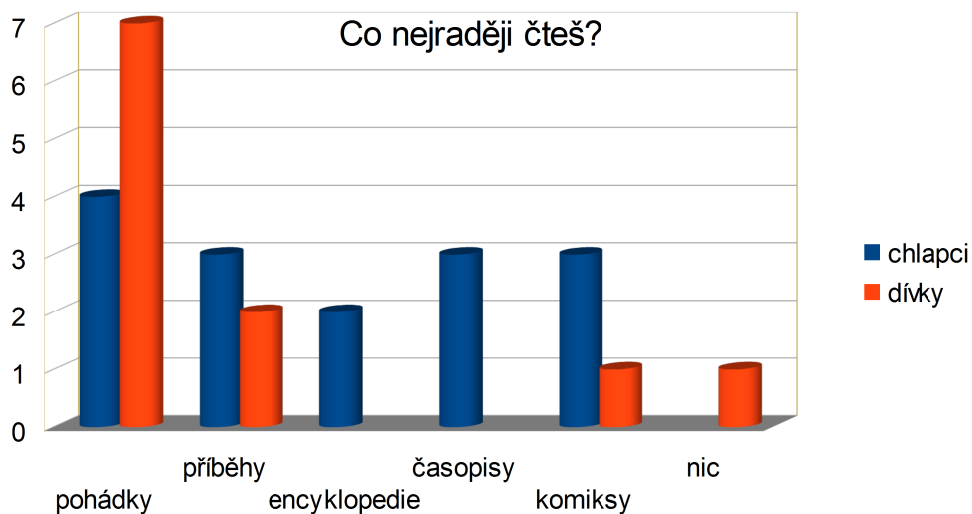
V této otázce měly děti napsat, jaký žánr upřednostňují. Odpovědi jsem vyhodnotila podle pohlaví. U dívek vedou jednoznačně příběhy, na druhém místě jsou pohádky. U chlapců je poměr mezi jednotlivými žánry vyvážený.

Častou odpovědí byl název konkrétní knihy.

Tabulka č.19

	chlapci	dívky
pohádky	4	7
příběhy	3	2
encyklopedie	2	0
časopisy	3	0
komiksy	3	1
nic	0	1

Graf č. 8

9. Máš svoji oblíbenou knihu? Jak se jmenuje?

V této otázce měly děti napsat název své oblíbené knihy.

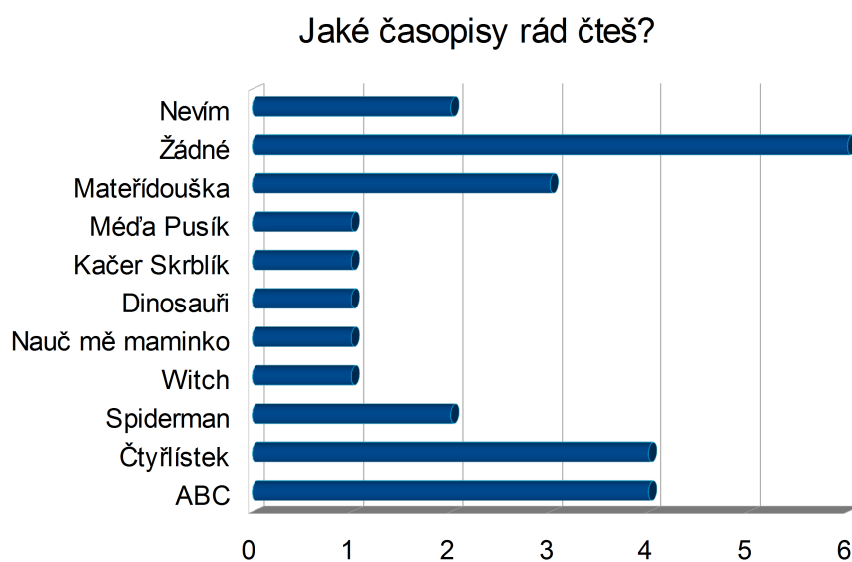
Pět dětí uvedlo jako svou oblíbenou knihu Povídání o pejskovi a kočičce, ostatní tituly se neopakovaly. Povídání o pejskovi a kočičce jsme v této době četli jako společnou četbu, proto ji pravděpodobně zvolilo nejvíc dětí.

název knihy	počet dětí
Povídání o pejskovi a kočičce	5
Bambi	1
Zlatovláska a jiné pohádky	1
Martínkova čítanka	1
Zvířata	1
Amélie a tma	1
Nejlepší přátelé	1
Babička	1
Pták Ohnivák a jiné příběhy	1
Deník malého poseroutky	1
Bořek stavitel	1
Na farmě	1
Pohádky pro kluky	1
Hopík	1
Požárník Sam	1
Dinosauři	1
Klub záhad	1
Medvídek Pú	1
Pohádky bratří Grimmů	1

10. Jaké časopisy rád/ráda čteš?

Tato otázka zjišťovala zájem dětí o dětské časopisy. Tato otázka byla otevřená. Děti měly samostatně přemýšlet o dětských časopisech, které znají a využívají ke čtení. Šest dětí odpovědělo žádné a tato odpověď mě zklamala, protože ve třídě máme k dispozici šanony se staršími vydáními časopisu Mateřídouška a množství dalších dětských časopisů si děti mohou číst i půjčovat při našich pravidelných návštěvách knihovny.

Graf č.9

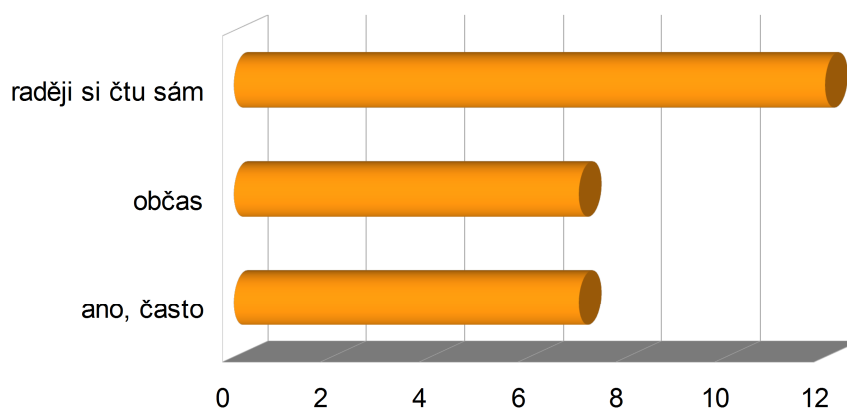
11. Čte ti někdo z rodiny?

Poslední otázka měla zjistit, jestli doma dětem někdo předčítá. Nabízela výběr ze tří možností.

Tabulka č. 20

ano, často	7
občas	7
raději si čtu sám	12

Graf č. 10

2.4.4 Výsledky výzkumu

Patří četba patří mezi oblíbené činnosti žáků ve druhém a třetí ročníku ZŠ ve Stráži?

1. Ano : z celkového počtu 26 žáků jich 20 odpovědělo kladně.

Dokáží žáci formulovat alespoň jeden důvod, proč je baví číst?

2. Ano: 21 dětí uvedlo jeden důvod, 5 dětí dva a více.

Upřednostní ve svém volném času alespoň polovina žáků četbu před ostatními

činnostmi ?

3. Ne: Jen 3 děti uvedly četbu jako nejoblíbenější činnost svého volného času.

Čte si alespoň polovina žáků pravidelně každý den?

4. Ano: Z celkového počtu 26 žáků si jich 15 čte pravidelně každý den.

Vydrží si alespoň polovina žáků číst půl hodiny denně?

5. Dívky ano: více než polovina dívek si čte půl hodiny.

Chlapci ne: pouze čtvrtina chlapců si vydrží číst půl hodiny

Převažuje již u většiny žáků tiché čtení?

6. Dívky ano: 6 dívek čte raději potichu, 4 nahlas

Chlapci ne: 7 chlapců čte raději nahlas, 5 potichu (4 žáci neví)

Chápu žáci smysl dovednosti čtení pro svůj budoucí život?

7. Nelze jednoznačně odpovědět: 12 žáků si myslí, že čte kvůli nácviku čtení, 7 žáků kvůli získání nějaké informace, 2 žáci kvůli svému vzdělávání, 3 žáci kvůli zábavě, další odpovědi viz. otázka č.7

Je rozdíl mezi čtenářskými zájmy dívek a chlapců?

8. Ano: dívky upřednostňují pohádky, chlapci mají čtenářské zájmy rovnoměrněji rozložené

Má více než polovina žáků nějakou oblíbenou knihu?

9. Ano

Čte každý žák alespoň jeden dětský časopis?

10. Ne. 6 žáků nečte žádný.

Mají žáci možnost slyšet dospělé, jak čtou nahlas?

11. Nelze jednoznačně odpovědět: 14 dětí ano, 12 dětí ne.

(Otázka byla zřejmě nevhodně formulována.)

Zhodnocení hlavní výzkumné otázky

Jakými čtenářskými návyky a postoji disponují žáci ve zkoumaném vzorku?

Žáky četba baví, každý žák má ke čtení alespoň jeden důvod. I když četbu neupřednostňují před ostatními zájmy, polovina žáků čte každý den nejméně 10 minut. Každý žák má svoji oblíbenou knihu. Dívky čtou nejraději pohádky a příběhy, chlapci čtou pohádky, příběhy, encyklopedie, časopisy, komiksy.

2.5 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Úkolem pedagogů je neustále hledat nové způsoby a cesty, jak podporovat všestranný rozvoj dítěte. Během tohoto hledání by měli vycházet z nejpřirozenějších dětských projevů, kterými jsou pohyb a hlasový projev – řeč nebo zpěv. Ideálně by se měly tyto dva aspekty co nejvíce propojovat a využívat ve vyučovacích hodinách tak, aby výuka nebyla statická, umožňovala dětem aktivně získávat poznatky a podněcovala děti k mluvení i zpěvu.

Příklady činností rozvíjejících hudební a řečové dovednosti:

- využívat písní, básní, říkadel nejen v hodinách HV a literární výchovy, ale i v dalších, na děti působí motivačně, zapojují se při nich více modulační faktory. (Inspirovat se například těmito autory : Petržela, Šimanovský)
- vytrvale rozvíjet slovní zásobu a ústní vyjadřování, věnovat se synonymnímu výcviku
- pravidelně se věnovat rytmickým hrám, podporují cit pro rytmus, který je potřebný při zpěvu i v mluvené řeči (Inspirovat se těmito autory: Šimanovský, Slavíková, Tichá),
- techniku mluvené řeči lze nejlépe zdokonalovat při jazykových hrách – využívat hojně jazykolamy, říkadla, rozpočítadla, škádlivky
- poskytovat dětem co nejvíce příležitostí k samostatnému čtení: psát co

nejčastěji instrukce, pokyny

- zařazovat korekturní cvičení – např. opravování chybně napsaných textů
- využívat dětské časopisy ve výuce, mít připravený dostatek kratších textů pro samostatné čtení ve volných chvílích (Např. Šnaidrová: Aktivity rozvíjející vyjadřovací schopnosti dětí)
- pracovat s médii: využívat i Pady: nahrávání hlasů, ožívování kreseb, staveb – namlouvání, animace – kreativní aplikace
- vytvářet zásobník vlastních učebních krabičkových her rozvíjejících slovní zásobu: synonymní koberečky, domina, pexesa (Inspirovat se např. náměty z knihy B. Badegrubera: Otevřené učení)
- podněcovat u dětí zájem o četbu, doporučovat si navzájem přečtené knihy, např. na nástěnce ve třídě nebo na netu
- vyrábět vlastní knihy pro výuku: buď společně jednu – např. naše letošní téma znělo Živočichové naší přírody - každý žák vyrobil dvě karty, které jsme pak využívali při výuce
- používat různé metody čtení ve výuce: nejen tiché, hlasité, další - střídavé čtení, postupně zkoušet nové doporučované metody pro rozvoj čtenářské gramotnosti
- postupně zavádět kooperativní výuku, protože dává dětem větší příležitost k mluvení - začínat prací ve dvojicích, trojicích (inspirace Kasíková)

3 ZÁVĚR

V této DP jsem se pokusila nahlédnout do problematiky hlasového a řečového rozvoje dětí na 1. stupni ZŠ. Položila jsem si otázku, jakými cestami lze rozvíjet hlasový a mluvní projev dětí.

V teoretické části jsem vymezila pojmy související s hlasovým a řečovým projevem žáků: hlas, řeč, hlasový projev, hlasové dovednosti, řečové dovednosti, komunikační dovednosti.

Charakterizovala jsem věkové období mladšího školního roku a nastínila, jak se u dětí vyvíjí hlas a řeč.

Uvedla jsem, které vzdělávací oblasti Školního vzdělávacího programu základní školy nejvíce charakterizují hlasové, řečové a komunikační dovednosti.

Hlasové a řečové dovednosti jsou však nesmírně široký pojem, proto jsem se rozhodla zúžit tuto problematiku na řečovou dovednost, která je v období mladšího školního věku jedním z hlavních cílů i prostředků jazykové výchovy – na techniku hlasitého čtení.

Do teoretické části jsem proto zařadila i kapitolu o čtení, čtenářství a čtenářské gramotnosti.

V praktické části jsem se zabývala čtenářskými dovednostmi žáků 2. a 3. ročníku, kde vyučuji. Čtení je dovednost, která úzce souvisí s řečovými dovednostmi. Jak bylo nastíněno v teoretické části, dá se předpokládat, že čtení přispívá k rozvoji mluvního vyjadřování dětí. Proto mě zajímalo, jak se žáci v oblasti čtení rozvinuli.

Úroveň hlasitého čtení jsem testovala u žáků třetího ročníku, čtenářské návyky a preference jsem zjišťovala u všech žáků ve výzkumném vzorku.

4 RESUME

Tématem této diplomové práce je hlasový a řečový rozvoj žáků na 1. stupni ZŠ Stráž.

Teoretická část se zabývá pojmy souvisejícími s hlasovým projevem dětí (hlas, řeč, hlasová výchova) a jejich vymezením Rámcovým vzdělávacím programem.

Praktická část vychází ze Školního vzdělávacího programu ZŠ ve Stráži. Hledá odpovědi na otázku, zda lze během jednoho školního roku zlepšit mluvní projev dětí. Hodnotí úroveň mluvního projevu dětí na základě srovnávání jejich čtenářských výkonů.

Resume

The topic of this thesis is the voice and speech development of pupils at Primary school Stráž.

The theoretical part is focused on concepts related to children's vocal performance (voice, speech, voice training) and their definition in educational programs.

The practical part deals with the school curriculum of Primary school Stráž. This thesis is trying to find answers to the question of whether one school year could improve children's spoken speech. The study evaluates the level of spoken speech of children based on comparison of their reading performance.

5 LITERATURA:

BADEGRUBER, Bernd. *Otevřené učení ve 28 krocích*. 2. vyd. Praha: Portál, 1997. . ISBN 80-7178-137-1.

ČÁP, Jan. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980.

FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele*. Vyd. 2. Praha: 679-0.Portál, 2003. ISBN 80-7178-626-8.

HELUZ, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-888-0.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1369-4.

KOVALIK, Susan. *Integrovaná tematická výuka: Model*. Kroměříž: Spirála, 1995. iii, 304 s. ISBN 80-901873-0-7.

KUTÁLKOVÁ, Dana. *Vývoj dětské řeči krok za krokem*. 2., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2010. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-3080-6.

LECHTA, Viktor. *Symptomatické poruchy řeči u dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-572-5.

LUHANOVÁ - JIROUŠKOVÁ, Svatava. Význam pěvecké výchovy pro kultivovaný hlasový projev. In: *Hlas, mluva, řeč: sborník ze semináře, který 3.6.2005 uspořádal v Eliadově knihovně Divadla Na zábradlí Ústav pro výzkum a studium autorského herectví DAMU*. Praha: Akademie múzických umění, 2006. s. 39-42. ISBN 80-7331-074-0.

MALÝ R., *Kam až smí smích*, Praha 2009, Meander, ISBN 978-80-86283-72-2

MERTIN, Václav a kol. *Metody a postupy poznávání žáka: pedagogická diagnostika*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-679-0

NAWKA T., WIRTH G., *Stimmstorungen*, Kosel, 2008, ISBN 978-3-7691-1142-2

PIAGET, Jean a Inhelder, Bärbel. *Psychologie dítěte*. 2. vyd., v Portálu 1. Praha: Portál, 1997. Studium; sv. 1. ISBN 80-7178-146-0

POSPÍŠILOVÁ, Zuzana. *Hádanky a hříčky nejen se slovíčky: hádanky, počítání, veselé malování, hříčky se slovíčky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-070-4

PRAŽSKÁ SKUPINA ŠKOLNÍ ETNOGRAFIE. *Psychický vývoj dítěte: od 1. do 5. třídy*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0924-X.

PRUNNER, Pavel. *Vybrané kapitoly z pedagogické psychologie*. 2. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2003. ISBN 80-7082-979-6.

SCHNEIREROVÁ, Eva a Hanzová, Marie. *Aktivita k rozvíjení vyjadřovacích dovedností u dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0375-9.

SLAVÍKOVÁ, Marie. *Psychologické aspekty hlasové výchovy žáků základní školy*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2004. ISBN 80-7043-261-6.

ŠEBESTA, Karel a VÁŇOVÁ, Kateřina. *Čítanka: příručka učitele: pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2009. ISBN 978-80-7238-866-0.

ŠEBESTA, Karel a VÁŇOVÁ, Kateřina. *Čítanka: příručka učitele: pro 2. ročník základní školy*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2009. ISBN 978-80-7238-727-4.

ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi / Zdeněk Šimanovský*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-339-0.

ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk a TICHÁ, Alena. *Lidové písničky a hry s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. Nápady, hry, tvořivost. ISBN 978-80-7376-264-5.

ŠTEMBERGOVÁ-KRATOCHVÍLOVÁ, Šárka. *Metodika mluvní výchovy dětí*. 3. vyd., ve Sdružení pro tvořivou dramaturgii 1. vyd. Praha: Sdružení pro tvořivou dramaturgii, 1994. ISBN 80-901660-1-6.

ŠVRČKOVÁ, Marie. *Kvalita počáteční čtenářské gramotnosti: výzkumná analýza a popis soudobého stavu*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2011. ISBN 978-80-7464-020-9.

TICHÁ, Alena. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-916-X.

TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z didaktiky čtení a literární výchovy. [Díl] I, Výcvik čtení, rozvoj kultury mluvené řeči a vyjadřování žáků na 1. stupni základní školy*. 1. vyd. České Budějovice: Pedagogická fakulta v Českých Budějovicích, 1984.

ÚSTAV PRO VÝZKUM A STUDIUM AUTORSKÉHO HERECTVÍ DAMU, *Hlas, mluva, řeč*, Praha 2006, ISBN 80-7331-074-0

ÚSTAV PRO VÝZKUM A STUDIUM AUTORSKÉHO HERECTVÍ DAMU, *Řeč, mluva, hlas*, Praha 2006, ISBN 80-7331-074-0

VAŇKOVÁ, Irena. *Nádoba plná řeči: (Člověk, řeč a přirozený svět)*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1122-8.

VYDROVÁ, Jitka. *Rady ke zpívání, aneb, Co může zpěvákům poradit odborný lékař*. Vyd. 1. Praha: Práh, 2009. ISBN 978-80-7252-252-1.

ZELINKOVÁ, Olga. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program: [nástroje pro prevenci, nápravu a integraci]*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. Pedagogická praxe. ISBN 978-80-7367-326-0.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2011/11/ctenarskagramotnost_final.pdf

http://www.kvic.cz/aktualita/2370/Methodika_rozvoje_ctenarstvi_a_ctenarske_gramotnosti

http://www.cťeme.eu/data/ka3/A_Koncepce_diagnostiky.pdf

http://www.kritickemysleni.cz/klisty.php?co=klisty7_czechra

<http://www.cťeme.eu/?link=41>

<http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2010/02/Gramotnosti-ve-vzd%C4%9Bl%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD1.pdf>

<http://www.csicr.cz/getattachment/cz/O-nas/Mezinarodni-setreni-archiv/PISA/PISA-2000/Mereni-vedomosti-a-dovednosti-publikace.pdf>

6 SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tabulka č. 1 : Členění komunikačních dovedností

Tabulka č. 2 : Mentální slovník

Tabulka č. 3: hodnocení techniky čtení

Tabulka č. 4: hodnocení techniky čtení

Tabulka č. 5: hodnocení techniky čtení

Tabulka č. 6: hodnocení techniky čtení

Tabulka č. 7: hodnocení techniky čtení

Tabulka č. 8: hodnocení techniky čtení

Tabulka č. 9: hodnocení techniky čtení

Tabulka č. 10: hodnocení techniky čtení

Tabulka č. 11: hodnocení techniky čtení

Tabulka č. 12: hodnocení techniky čtení

Tabulka č. 13: hodnocení techniky čtení

Tabulka č. 14: vyhodnocení otázky č.1

Tabulka č. 15: vyhodnocení otázky č.3

Tabulka č. 16: vyhodnocení otázky č.4

Tabulka č. 17: vyhodnocení otázky č.5

Tabulka č. 18: vyhodnocení otázky č.5

Tabulka č. 19: vyhodnocení otázky č.8

Tabulka č. 20: vyhodnocení otázky č.11

Graf č. 1: vyhodnocení otázky č. 2

Graf č. 2: vyhodnocení otázky č. 3

Graf č. 3: vyhodnocení otázky č. 4

Graf č. 4: vyhodnocení otázky č. 5

Graf č. 5: vyhodnocení otázky č. 5

Graf č. 6: vyhodnocení otázky č. 6

Graf č. 7: vyhodnocení otázky č. 7

Graf č. 8: vyhodnocení otázky č. 8

Graf č. 9: vyhodnocení otázky č. 9

Graf č. 10: vyhodnocení otázky č. 11

SEZNAM PŘÍLOH

- I. Charakteristika ŠVP ZŠ Stráž**
- II. Rozvoj hlasu a řeči hodinách Čj**
- III. Uplatňování principů hlasové výchovy v hodinách Hv**
- IV. Hlasová výchova**
- V. Postřehy z hlasové konference PEVOC**
- VI. Nejdůležitější zásady při práci s dětským hlasem**

7 PŘÍLOHY

I. Charakteristika ŠVP ZŠ Stráž

Název vzdělávacího programu: Lod'ka – naše cesta pro plavbu oceánem života.

ŠVP očividně klade důraz na komunikativní dovednosti. Hlavní výchovné cíle, o které škola usiluje jsou stanoveny takto:

- slušnost, zdvořilé vystupování
- samostatnost v rozhodování i v jednání
- schopnost spolupracovat a komunikovat při plnění úkolů nejen v rámci třídy
- schopnost nést zodpovědnost za své činy i výsledky své práce
- respektování a dodržování stanovených pravidel
- schopnost vyjádřit jasně a srozumitelně své myšlenky a názory
- dodržování pravidel diskuse
- schopnost argumentovat vhodnými prostředky
- umět naslouchat druhým
- získat kulturní přehled čebou, návštěvou divadel, koncertů, kulturních památek

Cíle vzdělávání – postupy, jež jsou využívány v ZŠ Stráž jsou pro utváření a rozvíjení jednotlivých klíčových kompetencí:

ŠVP ZŠ Stráž ještě více upřesňuje, které postupy jsou využívány pro rozvoj jednotlivých klíčových kompetencí:

Kompetence k učení:

- *klademe důraz na čtení s porozuměním, práci s textem a vyhledávání informací;*
- *vedeme žáky k sebehodnocení;*
- *přistupujeme k žákům individuálně, každý z nich má šanci být úspěšným;*

- *podporujeme tvořivost žáků, umožňujeme jim realizovat vlastní nápady;*

Kompetence komunikativní

- *vedeme žáky ke vhodné formě komunikace se spolužáky, s učiteli a s jinými dospělými osobami ve škole i mimo ni;*
- *vytváříme situace, v nichž žáci mohou vhodnou formou obhajovat a používat argumenty pro podporu vlastních názorů, vedeme je k naslouchání názorů jiných;*
- *ke komunikaci a informovanosti ve škole používáme školní časopis, nástěnky, informační vitríny;*
- *zapojujeme žáky do pořizování a zpracovávání dokumentace ze života školy*
- *celoškolními projekty a jinými akcemi podporujeme přátelské vztahy mezi třídami i v rámci třídy;*
- *začleňujeme metody kooperativního učení a vedeme tak žáky ke spolupráci při vyučování.*

Kompetence sociální a personální

- ➔ *pracujeme ve skupinách, snažíme se o efektivní spolupráci všech členů skupiny a o zodpovědnost každého člena skupiny za výsledek společné práce*
- ➔ *zkoušíme si plnit různé role na úrovni skupiny a s nimi spojené úkoly, čerpáme ze zkušeností a znalostí ostatních*
- ➔ *společně odmítáme vše, co narušuje dobré vztahy mezi žáky*

v případě potřeby není ostudou požádat o pomoc, pomoc může poskytnout i spolužák

Jednotlivé oblasti ŠVP, které nejvíce souvisí s hlasovými a řečovými dovednostmi – Čj, Hv jsou uvedeny v příloze.

Vzdělávání probíhá podle ŠVP ZV „Škola – naše loďka pro plavbu oceánem života.“

Vzdělávací oblast: Jazyk a jazyková komunikace

Vyučovací předmět: ČESKÝ JAZYK A LITERATURA

Obsahové, časové a organizační vymezení předmětu

Vyučovací předmět Český jazyk a literatura je potřebný nejen pro kvalitní jazykové vzdělání, ale je důležité i pro úspěšné osvojování poznatků v dalších oblastech vzdělávání. Užívání mateřského jazyka v mluvené i písemné podobě umožňuje žákům poznat a pochopit společensko-kulturní vývoj lidské společnosti. Vytvářejí se předpoklady k mezilidské komunikaci, učením interpretovat své reakce a pocity.

Vzdělávací obsah předmětu český jazyk a literatura - komplexní charakter rozložen do tří složek..

- komunikační a slohová výchova
- jazyková výchova
- literární výchova

Všechny tyto složky se prolínají.

Výuka probíhá většinou ve třídách, někdy v učebně informatiky – výukové programy k Čj pro 1.stupeň (individuální práce s výukovými programy pro Čj 1. stupeň na PC i ve třídách). Výjimečně pracujeme v terénu, zejména při komunikační a slohové výchově.

V komunikační a slohové výchově – cíl : Rozvíjení komunikačních schopností žáků, jejich tvořivosti a fantazie.

V jazykové výchově žáci získávají vědomosti a dovednosti potřebné k osvojování spisovné podoby českého jazyka. Učí se poznávat a rozlišovat jeho další formy. Cílem je naučit žáky jasně, přehledně a srozumitelně se vyjadřovat ústně i písemně, komunikovat s okolním světem.

V literární výchově žáci poznávají četbou základní liter. druhy, jejich specifické znaky, snaží se postihovat umělecké záměry autora a formulovat vlastní názory o přečteném. Cílem je i humanizace žákovy osobnosti, rozvíjení citů, pochopení mezilidských vztahů (dobro a zlo), rozvíjení estetického cítění. Seznamují se s různými kvalitami literárních

děl. Žáky vedeme k četbě (aby jí dali přednost před televizními programy, videokazetami a počítačovými hrami).

Verbální i neverbální komunikaci lze rozvíjet pomocí prvků dramatické výchovy.

V Čj a literatuře jsou zařazena průřezová témata: Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova, Environmentální výchova a Mediální výchova.

Český jazyk - 2. ročník

Komunikační a slohová výchova

Školní výstupy	Učivo	Průřezová témata	Poznámky (možné formy a metody práce, mezipředmětové vztahy...)
<p>Žák</p> <ul style="list-style-type: none"> čte s porozuměním přiměřený text (pravidelné dýchání) automaticky vyvozuje hlásky a písmena tvorí jednoduché věty, při samostatném dokončení textu seznamuje se s technikami tichého čtení přiměřeně reaguje na mluvený pokyn používá základní komunikační pravidla v rozhovoru volí tempo řeči k obsahu čteného textu píše slova, krátké věty přepisuje jednoduché literární formy 	<ul style="list-style-type: none"> čtení <ul style="list-style-type: none"> technika čtení od slov k větám jednoduchým s více slovy melodie hlasu podle obsahu věty analytické činnosti s textem naslouchání <ul style="list-style-type: none"> krátká koncentrační cvičení zaznamenat slyšené mluvený projev <ul style="list-style-type: none"> základní techniky mluveného projevu (tvoření hlasu s intonací) základní komunikační pravidla (zahájení dialogu) 	<p>OSV</p> <ul style="list-style-type: none"> upevňuje dovednosti dobré komunikace smyslové hry posilování kreativity melodie vět <p>VDO</p> <ul style="list-style-type: none"> prohlubovat empatické citění v kolektivu třídy <p>MKV</p> <ul style="list-style-type: none"> seznamovat se s kulturou jiného etnika- zvyky, literatur a, malířství <p>EV</p>	<ul style="list-style-type: none"> M Čajs Tv Hv Vv Pč

Školní výstupy	Učivo	Průřezová témata	Poznámky (možné formy a metody práce, mezipředmětové vztahy...)
	<ul style="list-style-type: none"> • písemný projev <ul style="list-style-type: none"> • základní hygienické návyky • plynulé psaní slov • úprava - vzdálenost mezi slovy • opis psacího písma a přepis jednoduchého tištěného textu • adresa, pozdrav, dopis 	<ul style="list-style-type: none"> • podmínky života v různých oblastech ČR • rozšiřování slovní zásoby • ochrana životního prostředí MV • zapojování do mediální komunikace prostřednictvím školního časopisu 	

Jazyková výchova

Školní výstupy	Učivo	Průřezová témata	Poznámky (možné formy a metody práce, mezipředmětové vztahy...)
<p>Žák</p> <ul style="list-style-type: none"> • člení slova na slabiky • užívá správně krátké a dlouhé samohlásky • poznává významy slov (opačný význam, slova nadřazená, podřazená) • porovnává slova podle zobecněného významu (děj, věc, vlastnost) • užívá v mluveném projevu správné gramatické tvary slov • odůvodňuje a píše správně dě, tě, ně, bě, pě, vě, mě, velká písmena na začátku věty a u vlastních jmen • rozlišuje v textu druhy vět podle postoje mluvčího a tvoří je pomocí daných slov 	<ul style="list-style-type: none"> • zvuková stránka jazyka <ul style="list-style-type: none"> • dodržovat správné tempo řeči • dodržovat intonaci podle postoje mluvčího • slovní zásoba a tvoření slov <ul style="list-style-type: none"> • slova a pojmy (rozvoj fantazie) • význam slov • protiklady • slova nadřazená a podřazená • tvarosloví <ul style="list-style-type: none"> • tvary slov podle významu věty • podstatná jména, slovesa 	<p>OSV</p> <p>VDO</p> <p>MKV</p> <p>EV</p> <p>MV</p>	<ul style="list-style-type: none"> • M • Čajs • Tv • Hv • Vv • Pč

Školní výstupy	Učivo	Průřezová témata	Poznámky (možné formy a metody práce, mezipředmětové vztahy...)
	<ul style="list-style-type: none"> skladba <ul style="list-style-type: none"> věta jednoduchá jednoduchá souvětí (se spojkou a, i) pravopis <ul style="list-style-type: none"> velká písmena na začátku věty a u vlastních jmen psaní dě, tě, ně, bě, pě, vě, mě psaní í/y po měkkých a tvrdých souhláskách, seznámení s obojetnými souhláskách 		

Literární výchova

Školní výstupy	Učivo	Průřezová témata	Poznámky (možné formy a metody práce, mezipředmětové vztahy...)
<p>Žák</p> <ul style="list-style-type: none"> čte a přednáší z paměti ve vhodném tempu literární texty přiměřené věku vyhledá ve verších rýmy rozpozná pohádku od ostatního textu výtvarně zobrazí obsah textů podle svých schopností 	<ul style="list-style-type: none"> poslech literárních textů <ul style="list-style-type: none"> pohádky, vyprávění, říkanky, hádanky, básně, bajky zážitkové čtení a naslouchání <ul style="list-style-type: none"> rozlišení smutného a veselého textu tvořivé činnosti s literárním textem <ul style="list-style-type: none"> přednes vhodných literárních textů volná reprodukce přečteného nebo slyšeného textu dramatizace vlastní výtvarný doprovod tvoření vlastních literárních textů 	<p>OSV</p> <p>VDO</p> <p>MKV</p> <p>EV</p> <p>MV</p>	<ul style="list-style-type: none"> M Čajs Tv Hv Vv Pě

	<ul style="list-style-type: none"> základní literární pojmy <ul style="list-style-type: none"> hádanka, říkanka, báseň, pohádka, bajka spisovatel, ilustrátor, básník, kniha, čtenář, divadelní představení (herec, loutky), rým 		
--	--	--	--

Český jazyk 3. ročník

Komunikační a slohová výchova

Školní výstupy	Učivo	Průřezová témata	Poznámky (možné formy a metody práce, mezipředmětové vztahy...)
<p>Žák</p> <ul style="list-style-type: none"> čte s porozuměním přiměřený text tvorí složitější jednoduché věty souvislého textu užívá tiché čtení respektuje mluvené pokyny přiměřené složitosti dodržuje čitelnost psaného projevu převádí slova z mluvené podoby do psané dodržuje základní hygienické návyky při čtení i při psaní převádí slova z mluvené do psané podoby dodržuje správné pořadí písmen a úplnost slov přepíše složitější text přiměřené délky 	<ul style="list-style-type: none"> čtení <ul style="list-style-type: none"> souvislé čtení vět (praktické a věcné) melodie hlasu podle obsahu textu analyticko-syntetické činnosti s textem orientace v jednodušším čteném textu naslouchání <ul style="list-style-type: none"> cvičení k prodlužování koncentrace na mluvené a čtené slovo zdvořilé naslouchání v kontaktu s partnerem 	<p>OSV</p> <ul style="list-style-type: none"> užití kom. dovedností v praxi navazování komunikačních vztahů <p>VDO</p> <ul style="list-style-type: none"> vyjádřit vlastní požadavek, přání, názor <p>MKV</p> <ul style="list-style-type: none"> poznat různé druhy evropských jazyků a přiřadit k zemi původu <p>EV</p>	<ul style="list-style-type: none"> M Čajs Tv Hv Vv Pě

Školní výstupy	Učivo	Průřezová témata	Poznámky (možné formy a metody práce, mezipředmětové vztahy...)
	<ul style="list-style-type: none"> mluvený projev <ul style="list-style-type: none"> základy techniky mluveného projevu (slovní přízvuk a rytmičtva) základní komunikační pravidla (respektování postoje mluvčího a posluchače) souvislé a srozumitelné vypravování komunikační žánry – pozdrav, oslovení, omluva, prosba, vypravování 	<ul style="list-style-type: none"> podíl na ochraně životního prostředí rozpoznat rozdíly MV vybírat články z dětských časopisů podle zájmu seznamovat se s vhodnými pořady pro děti v TV VMEGS 	
	<ul style="list-style-type: none"> pisemný projev <ul style="list-style-type: none"> základní hygienické návyky plynulé psaní vět úprava při psaní vět nadpis k souvislému textu přepis tištěného textu poděkování a vzkaz, blahopřání 	<ul style="list-style-type: none"> sousední státy - jazyky 	

Jazyková výchova

Školní výstupy	Učivo	Průřezová témata	Poznámky (možné formy a metody práce, mezipředmětové vztahy...)
<p>Žák</p> <ul style="list-style-type: none"> poznává významy slov (opačný význam, slova nadřazená, podřazená, souřadná) vyhledává slova příbuzná 	<ul style="list-style-type: none"> zvuková stránka jazyka <ul style="list-style-type: none"> modulace souvislé řeči (tempo, intonace, přízvuk) rozlišovat podle intonace různé druhy vět 	<p>OSV</p> <p>VDO</p> <p>MKV</p> <p>EV</p>	<ul style="list-style-type: none"> M Čajs Tv Hv Vv

Školní výstupy	Učivo	Průřezová témata	Poznámky (možné formy a metody práce, mezipředmětové vztahy...)
<ul style="list-style-type: none"> rozlišuje v textu slovní druhy (ohebné + předložky, spojky) odůvodňuje a píše správně bě, pě, vě, mě, velká písmena u vlastních jmen píše i /y po obojetných souhláskách ve vyjmenovaných slovech tvoří různé druhy vět spojuje věty do jednodušších souvětí vhodnými spojkami a jinými spoj. výrazy 	<ul style="list-style-type: none"> slovní zásoba a tvoření slov <ul style="list-style-type: none"> slova a pojmy (rozvoj fantazie) význam slov slova jednoznačná slova nadřazená, podřazená, souřadná kořen slova a část předponová seznámení se s typickými slovy mnohoznačnými 	MV	<ul style="list-style-type: none"> Pě
	<ul style="list-style-type: none"> tvoroslovní <ul style="list-style-type: none"> slovní druhy (ohebné + předložky a spojky) tvary slov podle pádové otázky 		
	<ul style="list-style-type: none"> skladba <ul style="list-style-type: none"> věta jednoduchá s určováním druhů slov jednoduchá souvětí s různými spojkami 		
	<ul style="list-style-type: none"> pravopis <ul style="list-style-type: none"> velká písmena u vlastních jmen, místních pojmenování psaní bě, pě, vě, mě psaní i/y po měkkých, tvrdých a obojetných souhláskách 		

Literární výchova

Školní výstupy	Učivo	Průřezová témata	Poznámky (možné formy a metody práce, mezipředmětové vztahy...)
<p>Žák</p> <ul style="list-style-type: none"> čte a přednáší z paměti ve vhodném tempu literární texty přiměřené věku 	<ul style="list-style-type: none"> poslech literárních textů <ul style="list-style-type: none"> pohádky, vyprávění, hádanky, básně, bajky 	OSV VDO MKV	<ul style="list-style-type: none"> M Čajs Tv

<ul style="list-style-type: none"> • tvoří jednoduché rýmy podle svých schopností • rozpozná pohádku od bajky • vyjadřuje své pocity z přečteného textu (slovně i výtvarně) 	<ul style="list-style-type: none"> • zážitkové čtení a naslouchání <ul style="list-style-type: none"> • vyjádření svých pocitů • tvořivé činnosti s literárními texty <ul style="list-style-type: none"> • přednes vhodných literárních textů • volná reprodukce přečteného nebo slyšeného textu • dramatizace • vlastní výtvarný doprovod • tvoření vlastních literárních textů • základní literární pojmy <ul style="list-style-type: none"> • hádanka, báseň, pohádka, bajka • spisovatel, ilustrátor, básník, kniha, čtenář, divadelní představení (herec, loutky), rým, verš, přirovnání 	EV MV VMEGS	<ul style="list-style-type: none"> • Hv • Vv • Pč
--	---	---------------------------	--

Vzdělávací oblast:

Umění a kultura

Vyučovací předmět:

HUDEBNÍ VÝCHOVA

Charakteristika vyučovacího předmětu

Vyučovací předmět **Hudební výchova** umožňuje žákům jiné než racionální poznávání svět a odráží nezastupitelnou součást lidské existence – umění a kulturu, umění – specifický proces poznávání a dorozumívání.

Vzdělávání v tomto předmětu přináší

- umělecké osvojování světa (s estetickým účinkem)
- rozvíjení specifického cítění, tvořivosti, vnímavosti k uměleckému dílu a jeho prostřednictvím k sobě samému k okolnímu světu
- hledání a nalézání vazeb mezi druhy umění, schopnosti vcítit se do kulturních potřeb ostatních lidí a jimi vytvořených hodnot

- v tvořivých činnostech jsou rozvíjeny schopnosti nonverbálního vyjadřování prostřednictvím tónu a zvuku,

Na 1. stupni se žáci seznamují prostřednictvím činností s výrazovými prostředky a s jazykem hudebního světa, učí se s nimi tvořivě pracovat, užívat je jako prostředků sebevyjádření, poznávají zákonitosti tvorby, seznamují se s vybranými uměleckými díly, učí se podle svých schopností a vzhledem ke svým zkušenostem tato díla chápat a výpovědi sdělované uměleckým dílem rozpoznávat a interpretovat.

Vyučovací předmět Hudební výchova vede žáka prostřednictvím vokálních, instrumentálních, hudebně pohybových a poslechových činností k porozumění hudebnímu umění, k aktivnímu vnímání hudby a zpěvu a jejich využívání jako svébytného prostředku komunikace. V etapě základního vzdělávání se tyto hudební činnosti stávají v rodině produkce, recepce, reflexe obsahovými doménami hudební výchovy. Hudební činnosti se vzájemně propojují, ovlivňují a doplňují, rozvíjejí ve svém komplexu celkovou osobnost žáka, především vedou k jeho hudebnosti – jeho hudebních schopností, jež se následně projevují individuálními hudebními dovednostmi – sluchovými, pěveckými, intonačními, instrumentálními, hudebně pohybovými, hudebně tvořivými a poslechovými.

Žák může uplatnit svůj individuální hlasový potenciál při sólovém, skupinovém i sborovém zpěvu, své individuální instrumentální dovednosti při souborové hře a doprovodu zpěvního projevu, své pohybové dovednosti při tanci a pohybovém doprovodu hudby a v neposlední řadě je mu dána příležitost „interpretovat“ hudbu podle svého individuálního zájmu a zaměření.

Obsahem *vokálních činností* je práce s hlasem, při níž dochází ke kultivaci pěveckého i mluvního projevu v souvislosti s uplatňováním a posilováním správných pěveckých návyků.

Obsahem *instrumentálních činností* je hra na hudební nástroje a jejich využití při hudební reprodukci i produkci.

Obsahem *hudebně pohybových činností* je ztvárňování hudby a reagování na ni pomocí pohybu, tance a gest.

Obsahem *poslechových činností* je aktivní vnímání (percepce) znějící hudby, při níž žák poznává hudbu ve všech jejích žánrových, stylových i funkčních podobách, učí se hudbu analyzovat a interpretovat.

Hudební výchova 2. ročník

Školní výstupy	Učivo	Průřezová témata	Poznámky (možné formy a metody práce, mezipředmětové vztahy...)
<p>Žák</p> <p>I. zazpívá na základě svých dispozic intonačně čistě</p> <p>II. využívá rytmické nástroje jako doprovod k jednoduché písni</p> <p>III. doprovází pohybem znějící hudbu (tempo)</p> <p>IV. pohybem vyjadřuje metrum (mazurka)</p> <p>V. užívá tempové změny</p> <p>VI. pojmenuje hudební nástroje podle obrázků při poslechu konkrétní skladby pro daný nástroj</p> <p>VII. zazpívá písničku v rozsahu pěti tónů</p>	<p>VIII. vokální činnost</p> <p>IX. zpívání v kolektivu i individuálně</p> <p>X. vytleskávání jednoduchých písniček</p> <p>XI. hudební hry</p> <p>XII. sledování notového zápisu jako opory při zpěvu písně</p> <p>XVI. instrumentální činnost</p> <p>XVII. rytmické nástroje</p> <p>XVIII. hudební hry - ozvěna</p> <p>XIX. zápis noty do notové osnovy, zápis houslového klíče</p> <p>XX. hudebně pohybové činnosti</p> <p>XXI. jednoduché lidové tance</p> <p>XXII. pohybové improvizace</p> <p>XXIII. taktování podle vzoru učitele</p>	<p>OSV</p> <ul style="list-style-type: none"> základní dovednosti pro spolupráci duševní hygiena smyslové vnímání pozitivní naladění mysli tvorivost empatie komunikace v různých situacích <p>VDO</p> <ul style="list-style-type: none"> aktivní naslouchání disciplin. <p>MKV</p> <ul style="list-style-type: none"> znalosti o různých etnických skupinách odlišnosti mezi skup. verbální a neverbální projevy a jejich dopady tolerance 	<p>XIII. Čj</p> <p>XIV. Čajs</p> <p>XV. Vv</p>

Školní výstupy	Učivo	Průřezová témata	Poznámky (možné formy a metody práce, mezipředmětové vztahy...)
	XXIV. poslechové činnosti XXV. kvality tónů - délka, síla, výška XXVI. hudební výrazové prostředky – melodie smutná / veselá XXVII. rozlišení zpěvu a hry sólisty od sboru a skupiny XXVIII. hudební styly a žánry – písně dětské umělé a písně tématické	EV • odraz přírody v hudebním světě MV • přístup k mediálním obsahům • komunikač. schopnosti ve veřejném vystupování	

Hudební výchova 3. ročník

Školní výstupy	Učivo	Průřezová témata	Poznámky (možné formy a metody práce, mezipředmětové vztahy...)
Žák XXXIX. zazpívá na základě svých dispozic rytmicky správně XXX. improvizuje s rytmickými nástroji k doprovodné hře XXXI. doprovází pohybem znějící hudbu XXXII. pohybem vyjadřuje metrum (3/4 takt)	XXXV. vokální činnost XXXVI. zpívání v kolektivu i individuálně XXXVII. vytleskávání písniček XXXVIII. hudební hry XXXIX. sledování notového zápisu jako opory při zpěvu písně	OSV • základní dovednosti pro spolupráci • duševní hygiena • smyslové vnímání • pozitivní naladění mysli • tvořivost • empatie	XL. Čj XLI. Čajs XLII. Vv XLIII. Čj

Školní výstupy	Učivo	Průřezová témata	Poznámky (možné formy a metody práce, mezipředmětové vztahy...)
<p>XXXIII. pojmenuje hudební nástroje při poslechu</p> <p>XXXIV. zazpívá písničku dle svých dispozic i ve větším rozsahu</p>	<p>XLIV. instrumentální činnost</p> <p>XLV. rytmické a melodické nástroje</p> <p>XLVI. hudební hry - ozvěna</p> <p>XLVII. zápis noty do notové osnovy (nota celá, půlová, osminová, čtvrtěová)</p> <hr/> <p>XLVIII. hudebně pohybové činnosti</p> <p>XLIX. lidové tance s využitím tanečních kroků</p> <p>L. pohybové improvizace</p> <p>LI. taktování 2/4 a 3/4 taktu</p> <hr/> <p>LII. poslechové činnosti</p> <p>LIII. kvality tónů</p> <p>LIV. hudební výrazové prostředky – prolínání</p> <p>LV. hudební styly a žánry – soudobé</p>	<ul style="list-style-type: none"> • komunikace v různých situacích <li style="padding-left: 20px;">VDO • aktivní naslouchání • disciplin. <li style="text-align: center;">MKV • znalosti o různých etnických skupinách • odlišnosti mezi skup. • verbální a neverbální projevy a jejich dopady • tolerance <li style="padding-left: 20px;">EV • odraz přírody v hudebním světě <li style="padding-left: 20px;">MV • přístup k mediálním obsahům • komunikač. schopnosti ve veřejném vystupování 	

ROZVOJ HLASU V HODINÁCH ČJ

Výuka ČJ by měla především poskytovat prostor pro rozvíjení řečových dovedností žáků, tedy být prostředkem užívání, rozvíjení a kultivace jazyka. (Prunner, 2003)

Úmyslem této části práce bylo uvést příklady hudebního a literárního materiálu - písní, básní, říkadel, který je vhodný na vyvození nebo procvičení určitého mluvnického nebo jazykového jevu. Všechny předložené náměty by měly být pro děti přitažlivé a podnětné.

Podstatná jména (3. ročník)

1. Jak se to rýmuje (Petržela, 2007, str. 114)

Motivace: Zpěv jedné sloky písně učitelem

- text písně připravený na tabuli:

Krabice, pes, okno – jak se to rýmuje?

Krabice, pes, okno – jak se to rýmuje?

V krabici je díra, pes na ni oknem zírá.

Krabice, pes, okno – tak se to rýmuje.

Mýtina, myš, hlemýžď – jak se to rýmuje?

Mýtina, myš, hlemýžď – jak se to rýmuje?

Mýtinou běží myška, na hlemýždě spadla šiška.

Mýtina, myš, hlemýžď – tak se to rýmuje.

- společný zpěv s kytarou, vyhledávání a podtržení podstatných jmen
- ve dvojicích: vymýšlení podstatných jmen: jednoslabičné, dvouslabičné, trojslabičné podstatné jméno- napsat na lísteček, společně vytvoříme tři hromádky podle počtu slabik
- opět ve dvojicích: losování z každé hromádky, vymýšlení vlastní sloky písně- do sešitu píšeme větu, ve které použijeme vylosovaná slova, nejpovedenější věty píšeme na tabuli

- na závěr této aktivity opět společný zpěv. Sólista zpívá větu, sbor pokračuje, zpívá zbytek sloky
- další aktivity: k vylosovaným podstatným jménům píšeme rýmy, k vytvořeným větám malujeme ilustraci

Měkké a tvrdé slabiky (2.ročník)

Poslech písně Dády Patrasové :

*Ži, ši, či, ři, ci, di, ti, ni, tam se všude píše měkké i,
měkké i ne ypsilon, ypsilon by napsal slon.*

Kde se píše pouze měkké i? Ži, ši, či, ři, ci, ji, di, ti, ni!

Hy, chy, ky, ry, k tomu dy, ty, ny, tam se všude píše tvrdé y,

Tvrdá y jsou bez tečky, věčka mají stonečky.

Kde se píše pouze tvrdé y? Hy, chy, ky, ry, dy, ty, ny!

Žíhaná žížala žije a šilhavé šídlo šije,

Čiperný čížek se stále čílí, skřivan je ve skříní rozmařilý,

Cibule na citron civí, v Jihlavě jihnou už jívy,

Dítě se podivným divům diví, titěrný čertík je všeho chtivý

A nikde nic není takové jako v téhle písničce.

Hyena hýká a teď hyne, tchýně se chystá do kuchyně.

Kytara, Kypr a kyselý kyslík, rychlý rys rýsoval a pak se vysvlík,

Dýně se v dýmě nadýmá, v tympánu tykev noty má.

Nymburk je na hony vzdálený – alespoň v téhle písničce.

Ži, ši, či, ři, ci, ji, di, ti, ni, ..(opakování prvních 3 řádků)

Úkol do dvojic (skupin): Poslouchal jsi pozorně?

Napiš 5 slov z této písně, ve kterých je měkká slabika a 5 slov, ve kterých je tvrdá slabika

Práce s textem písně:

- střídavé čtení po větách
- hledej v textu nesmysly

- odlišnými barvami podtrhat slova s měkkými a tvrdými slabikami

Párové souhlásky na konci slov (2. ročník)

Motivace: zpěv zhudebněné básně R. Malého (připravený na tabuli)

Povídal had hadu:

Had hadovi radí:

Jak se píšem vzadu?

Když jsem dva, jsem hadi.

Je tam té, nebo dé?

Proto se píšeš s dé.

Dej mi, prosím radu.

Ach, to hloupé mládí!

UPLATŇOVÁNÍ PRINCIPŮ HLASOVÉ VÝCHOVY V HV

HV – 2.,3. ročník

Učivo

- rozvíjení hlasových dovedností, hudebního a rytmického cítění, 2/4 takt, metrum
- rozšiřování slovní zásoby, vyhledávání informací, podpora logického myšlení

Motivace:

Dnešní hodina bude trochu o jídle, trochu o vaření , ale hlavně o tom, jak se žije na

Měsíci.

Dechové cvičení

Představ si, že držíš talíř polévky, kterou máš nejraději a zlehka si přivoň, vychutnej si její vůni. Protože je horká, jemně ji pofoukej.

Intonační cvičení

Otázka – odpověď

Kde jen můžu najít něco k snědku? Kde je to? – V kuchyni! (v lednici, ve spíži, v aktovce, na stole, v komíně..)

Artikulační cvičení

Hupity cupity z kuchyně ven.

- velmi pomalu, výrazně vyslovujeme
- rychleji ale pouze na jeden nádech
- znovu na jeden nádech, ale zpomalíme
- několikrát za sebou

Nácvik písně Kdysi jeden muž

- předvedení
- společný zpěv podle učebnice

- taktování, vytleskávání rytmu
- doprovod na kuchyňské nástroje: malé lžičky, velké lžíce, naběračka
- štafetový zpěv dvojic – každá dvojice jednu sloku
- vymýšlíme další sloku o životě na Měsíci
- další náměty: vymýšlíme řeč měsíčanů (mimozemšťanů), kteří k nám přiletěli:
mim mem, mam, mom, mum, vjim, vjem, vjam, vjom, vjum, snažíme se dorozumět
- předvádíme start rakety hlasem i pohybem
- náměty pro skupinovou práci: Co by sis s sebou vzal na Měsíc? Navrhněte měsíční základnu, co by v ní mělo být? Namalujte Měsíčana.

HLASOVÁ VÝCHOVA

Svatava Luhanová – Jiroušková definuje pojem hlasová výchovy takto:

„ Hlasová výchova formuje zpěvní hlas, kultivuje zároveň hlas mluvní, rozvíjí hudební kreativitu, estetické cítění, vkus a má pozitivní vliv na rozvoj charakterových vlastností člověka. Smyslem hlasové výchovy je správné zdravé používání hlasového ústrojí na základě budování řady dovedností a návyků jako předpoklad i prostředek pro přirozený přesvědčivý přednes. Technika zpěvu a technika mluveného slova se tvoří stejným mechanismem, zpěv a mluva se vzájemně podmiňují a ovlivňují. Dodržování hlavních zásad hlasové a duševní hygieny mluvního hlasu podmiňuje úspěšný rozvoj zpěvního hlasu a naopak správný zpěv upevňuje mluvní hlas a umožňuje jeho dlouhou životnost.“

Hlasová výchova je souhrn dechových , hlasových (rezonančních) a artikulačních cvičení, včetně doplňkových cvičení relaxačních. Během tohoto procesu je důležitý postoj a držení těla, pohyb hlavy, trupu, rukou, způsob lehu, sedu i chůze v prostoru. Napětí hlasu a mluvy musí být v souladu s tělovým napětím. Správný postoj a držení těla umožní postupnou fixaci hlasových a mluvních návyků. (Szymiková, 2013)

Nácvik základních postojů – viz příloha č.?

Základní cvičení

1. dechová
2. rezonanční
3. artikulační
4. změny napětí těla
5. relaxační

Nácvik základních postojů, poloh těla, v nichž lze provádět hlasová cvičení:

Vzpřímené postavení: nohy jsou rozkročené tak, abychom měli pocit dobré stability. Hlava je v ose páteře, ruce visí volně podél těla, brada je zasunutá, ramena jsou uvolněná. Nikde necítíme tlak nebo povolení svalstva.

Leh: nohy pokrčené, chodidla pevně na zemi, záda jsou rozložená, hlava rovně, ruce podél těla. Tato poloha pro provádění dechových cvičení. Po jejich zvládnutí provádíme s postupným přechodem přes sed až do stoje hlasová cvičení.

Sed: na kraji židle, chodidla paralelně pevně na zemi, ramena dole, ruce volně visí nebo v leži na stehnech. V této poloze cvičíme všechny druhy, lze přidat i pohyb – předklon, vstávání, otáčení. Jiná možná poloha je turecký sed. Hlasová cvičení lze cvičit s předkláněním s kulatými zády.

Chůze: v různém tempu v prostoru, tělo je vzpřímené, hlava v ose páteře, paže jsou volně nebo provádějí současný pohyb, délka kroků se mění podle tempa řeči, oči se dívají dopředu, jdou za hlasem.

Příklady technik hlasového a mluvního projevu:

Povolení – držení dechu:

Voní: žeberně – brániční nádech, ruce kopírují pohyb nádechu.

Sbírání předmětu: stoj rozkročený, před sebou máme na zemi malý předmět, během nádech skláníme hlavu a díváme se na předmět, s postupným kulatým předkláněním syčíme hlásku sss, rukou se přibližujeme k předmětu. Skrčíme kolena, předmět plynule sebereme a narovnááme se. Místo syčení vyslovujeme v přirozené hlasové poloze slabiky BRIM, BRAM, BRUM.

Převalování: leh na zádech, obě ruce dáme na břicho, nádech nosem, zastavíme dech, v této pauze si vyhlédneme jeden bod kolmo nad sebou a výdech směřujeme k bodu opět pomocí hlásky s.

Příklady her, které posilují dechové svaly:

- zastavujeme koně: prrrr – prrrr – prrrr

- předvádíme slepici vyplašenou z hnízda: ko – ko – ko –ko
- cukrujeme jako hrdlička: cukrú, vrú

Příklady her zaměřených na na hospodaření s dechem, prodlužování výdechu:

- foukání do pírká
- syčení páry
- nekonečná věta

Mluvní rozcvičky:

Uvolnění obličeje: *Frká kuň*

Aktivizace dolní čelisti: *Jajaja jejeje jijiji jojojo jujuju*

Pérování bránice: *Ma-me-mi-mo-mu*

Sřídání rytmu a tempa: *Lilili lelele lalala lololo lululu, Tato teta*

Navození rezonance: *Mini mene mana mono munu*

Mluvení v nižší poloze: *Tadytudy tamtudy*

POSTŘEHY Z HLASOVÉ KONFERENCE PEVOC

Hlasem a hlasovou výchovou se významně zabývala mezinárodní konference PEVOC 2013. Byla zaměřena na předávání poznatků z oblasti hlasového výzkumu a hlasové pedagogiky. Součástí této konference byly praktické semináře, které přinášely ukázky cvičení rozvíjejících hlas a celkovou kvalitu mluvního projevu. V rámci této konference jsme měli možnost nechat si vyšetřit hlasivky a pro mne osobně to byla úplně první příležitost vidět, jak pracují moje hlasivky.

Toto mezinárodní setkání bylo velmi podnětné pro všechny odborníky, kteří pracují s lidským hlasem. Bylo určeno lékařům, logopedům, terapeutům, hlasovým a pěveckým pedagogům. Hlavními tématy bylo tvoření hlasu, umístění hlasu v rezonanci, poruchy hlasu, dechové techniky a operační postupy při poruchách hlasu.

Vlastnosti hlasu:

Výška – závisí na délce, elasticitě a schopnosti rozkmitání hlasivek, lze ji částečně rozšířit cvičením

Síla – hlasivku tvoří sval, který je třeba trénovat

(Žena řekne průměrně 8 tisíc slov denně, muž 3 tisíce denně. „Mluvme alespoň jako průměrný muž.“ Vydrová, 2013)

Barva – je dědičná, mění se během života – změnami na sliznicích (elasticita, obsah vody)- stárnutí, tréninkem lze barvu zvýraznit

Kvalita – závisí na podílu neharmonických zvuků v hlasu

Pružnost - projevuje se schopností plynule měnit výšku tónů

NEJDŮLEŽITĚJŠÍ ZÁSADY PŘI PRÁCI S DĚTSKÝM HLASEM:

Samotné práci s hlasem by mělo předcházet uvolňovací a aktivizační cvičení: např. Hadrový panák, Loutky na provázku. (Tichá 2009, str. 75)

1. rozvoj zpěvního hlasu

- podmiňuje vyvážená souhra dechu a hlasivek
- tato souhra se projevuje např. v přirozených emocionálních projevech - smích, pláč, zavýsknutí..
- ideální prostředkem jsou hry, pro které je typické experimentování s hlasem, tedy začít vnímat a poslouchat vlastní hlas: předved' meluzínu, kočičku
- pro správné tvoření vyšších tónů, je nutné uvolnění čelisti a jazyka, příklady vhodných her: žvýkání, předved' chrápajícího chlapa, vypadáme hloupě
- hry na navozování vyšší hlasové polohy: předved' zvířátka –vrrrkúúú, húúú, búúú, houkání vlaku, vrčení a strašení, volání do dálky, ku-tulululúúúú

2. rozvoj hudebních schopností a dovedností

- probouzení sluchového vnímání: síla, délka, barva, výška tónu

Síla a délka tónu: Hra na ozvěnu – děti opakují rytmické modely, které zazpíváme, zahrajeme, zatleskáme

Barva tónu – poznávání hudebních nástrojů, poznávání hlasů dětí

Výška tónu – stoupavá a klesavá melodie, ptáček/medvěd

- hudební paměť, představivost: štafetový zpěv, ztracená melodie
- intonace – intonační schody, postup při tvořivé intonaci

Zpěv vyžaduje správné dýchání a správně dýchat nelze bez správného pěveckého postoje nebo pěveckého sedu. Příklady cvičení navozující správné držení těla: ohnutý strom, sbírání jablek ze žebříku. (Tichá, 2009)